

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ—ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ—ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ]

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α

ΠΑΓΙΑ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝΤΑ.

Ἡ οἰκονομικὴ τῶν κεφαλαίων ἐννοία συνδέεται στενῶς πρὸς τὸν προορισμὸν τῆς χρήσεως αὐτῶν. Ἐὰν διασώζηται τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας καὶ τὸ γεγονὸς τῆς κατοχῆς τοῦ κυρίου, τὰ κεφάλαια ἔχουσι τι σταθερὸν εἰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τούτῳ λόγῳ εἶναι πάγια. Ἐὰν ἀπ' ἐναντίας σὺν τῇ χρήσει αὐτῶν μεταβάλληται καὶ ἡ ιδιοκτησία καὶ ἡ κατοχὴ, σημεῖον ὅτι ὁ ἰδιαιτέρος χαρακτήρ τοιούτων κεφαλαίων εἶναι ἡ μεταβίβασις ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἐξ οὗ καὶ κυκλοφοροῦντα ἐπονομάζονται.

Ἡ ἰδέα τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἐπαναληπτικῆς χρήσεως εἶναι ἀχώριστος ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν παγίων κεφαλαίων. Τοιουτοτρόπως τὰ ἐργαλεῖα καὶ αἱ μηχαναὶ εἰς χεῖρας τοῦ (εἴτε αὐτοπροσώπως εἴτε δι' ἐργατῶν) κινουντος αὐτὰ βιομηγάνου εἶναι πάγια κεφάλαια, ἐνῶ εἰς χεῖρας τοῦ πωλοῦντος αὐτὰ ἐμπόρου εἶναι κυκλοφοροῦντα. Οὐδεμίαν ἔχει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιρροὴν τὸ κατὰ φύσιν εὐκίνητον ἢ δυσκίνητον τῶν κεφαλαίων. Δύναται π. χ. εἰς χεῖρας κατασκευαστοῦ καὶ ἐμπόρου οἰκιῶν γὰρ καταστῆ τὸ ἐν αὐταῖς κεφάλαιον τόσῳ κυκλοφοροῦν ὅσῳ καὶ τὰ ἐν ταῖς περιουσίαις εὐκίνητότατα νομίσματα γὰρ καταστῶσι πάγια ἐν τοῖς μεταλλικοῖς ἀποταμιεύμασι γραμματιο-τραπέζης.

Ἐν γένει ἡ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαγγελματιῶν διανομὴ τῶν παγίων καὶ τῶν κυκλοφορούντων κεφαλαίων πα-

ρέχει μεγάλην αναλογιῶν ποικιλίαν. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Smith, ἐνῶ ὁ ἔμπορος μόλις ἔχει στοιχεῖα τινα παγίου κεφαλαίου, ὁ τεχνίτης ἐξ ἀνάγκης δίδει εἰς μέρος τῶν κεφαλαίων του, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σημαντικόν, τὸν χαρακτήρα τῶν παγίων. Τοιουτοτρόπως διὰ τὸν ράπτῃν τὸ πάγιον κεφάλαιον αὐτοῦ συνίσταται εἰς τινὰς βελόνας, διὰ τὸν ὑποδηματοποιὸν ἡ ἀξία τούτου προβιβάζεται καὶ διὰ τὸν ὕφαντῃν ἔτι μᾶλλον. Ὁσῶν δὲ ἡ βιομηχανία δεῖται πλειόνων καὶ ἰσχυροτέρων ὀργάνων, τόσῳ τὸ πάγιον κεφάλαιον ἀποβαίνει σημαντικώτερον. Οὕτως ἐν μεγάλῳ π. χ. σιδηρείῳ ὁ πρὸς τῆξιν κλίβανος καὶ τὰ λοιπὰ βοηθητικὰ τῆς βάρειας ταύτης βιομηχανίας ἐφόδια προϋποθέτουσι σπουδαίας προκαταβολάς. Ἐκαστος δὲ ἐννοεῖ τὰς πρὸς καλλιέργειαν τῶν μεταλλείων ἀναποφεύκτους εἰς πάγια κεφάλαια κολοσσαίας χρηματικᾶς ἀνάγκας.

Τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κεφαλαίου, ὅπερ ὁ καλλιεργητῆς τῶν γαιῶν καταβάλλει εἰς προμήθειαν ἀγροτικῶν ὀργάνων, ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παγίων κεφαλαίων· ἀπ' ἐναντίας τὸ εἰς μισθοὺς καὶ τροφήν τῶν ἐργατῶν αὐτοῦ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν κυκλοφορούντων. Ἡ ἐκ τῶν κεφαλαίων τούτων ὠφέλεια τοῦ καλλιεργητοῦ συνίσταται εἰς τὴν τήρησιν μὲν τῶν πρώτων ἐν τῇ κατοχῇ αὐτοῦ, μεταφορὰν δὲ τοῦ ἐτέρου εἰς ἄλλου ἐξουσίαν. Οἱ ἀροτῆρες βόες καὶ ἵπποι αὐτοῦ εἶναι πάγια κεφάλαια, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ γεωργικὰ ὄργανα, ἐνῶ αἱ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν τροφαὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐννοίαν τῶν κυκλοφορούντων κεφαλαίων. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ὠφέλεια τοῦ καλλιεργητοῦ συνίσταται εἰς τὴν τήρησιν μὲν τῶν ζώων, οὐσίαν δὲ τῶν τροφῶν αὐτῶν. Ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ κτηνοτρόφου, ὅστις ἀγοράζει καὶ παχύνει βόας, οὐχὶ ὅπως μεταχειρισθῆ τὴν κινητικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἀλλ' ὅπως τοὺς μεταπωλήσῃ, τότε καὶ ἡ ἀξία τῶν βοῶν τούτων καὶ ἡ τροφή αὐτῶν εἶναι κυκλοφοροῦντα κεφάλαια, διότι ἡ ὠφέλεια ἀποτελεῖται κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ κεφαλαιούχου ἀπομακρύνσεως τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ. Ἐν τού-

τοῖς ὁ ἀγοράζων ποιμνιον καὶ συντηρῶν αὐτὸ χάριν τοῦ ἐρίου, γάλακτος, ἢ τῶν ἀμνῶν του, προφανῶς καταρτίζει πάγιον κεφάλαιον. Ἡ ὠφέλεια συνίσταται εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ποιμνίου· αἱ δὲ εἰς τροφάς, φύλαξιν κλπ. δαπάναι ἀποτελοῦσι κυκλοφοροῦν κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκεται, ὡς καὶ μέρος τῆς ἀξίας τοῦ ποιμνίου μετ' ἀναλόγου ἐκατέρωθεν κέρδους, ἐν τῇ τελικῇ τῶν προϊόντων τοῦ ποιμνίου ἐσοδείᾳ.

Ἡ ἐπιρροή τῆς εἰμαρμένης τοῦ κόσμου τούτου φθορᾶς ἐνεργεῖται μετὰ διαφόρου ἐντάσεως, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ παγίων ἢ κυκλοφορούντων κεφαλαίων. Ἐνῶ ἐπὶ τῶν πρώτων τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἀναφαίνονται βαθμῆδόν καὶ σχεδὸν ἀνεπαισθήτως, μόλις ὁ ἰδιοκτῆτης ποιήσῃ χρῆσιν τῶν δευτέρων κεφαλαίων, εὐθὺς ταῦτα μεταβάλλονται εἰς ἑτέραν μορφήν. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὰς περιπτώσεις τῆς δωρεᾶς τῶν κυκλοφορουσῶν περιουσιῶν, τὸ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀπαλλοτριώσεσιν αὐτῶν ἀντίτιμον ἐξηγεῖ τὴν εἰς αὐτὸ μεταβολὴν των. Καὶ ὅμως τὸ οὐσιῶδες εἶναι πάντοτε ἢ μὴ ἀπομάκρυνσις τῶν παγίων κεφαλαίων ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ κυρίου αὐτῶν, διότι ὑπάρχουσι καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ μεταμόρφωσις τῶν κεφαλαίων δὲν ἀρκεῖ. Τοιουτοτρόπως αἱ σπορὰι τῶν γεωργῶν, καὶ τοὶ φθειρόμενοι ἵνα κατὰ τὸ ρῆμα τοῦ Εὐαγγελίου φέρωσι καρπὸν, εἶναι πάγια κεφάλαια, διότι δίδονται μὲν τῷ ὑγρῷ καὶ ἀναλαμβάνονται ἐξ αὐτοῦ, δὲν ἔχουσιν ὅμως τὸν χαρακτήρα τῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κυκλοφορίας, ἡ δὲ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια δὲν συνίσταται εἰς τὴν πώλησιν ἀλλ' εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν των.

Ἡ κατάταξις τῶν κεφαλαίων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας μαρτυρεῖ πολλὰ συγκρίσεως σημεῖα κοινὰ πρὸς τὴν τῆς ἀτομικῆς οἰκονομίας. Τοιουτοτρόπως συλλήβδην τὰ κεφάλαια δεδομένου ἔθνους, καθ' ὅσον μὲν ἀφορῶσιν εἰς διαφόρους κλάδους τῆς ἐργασίας αὐτοῦ καὶ χρησιμεύουσιν ὡς ὄργανα, εἶναι πάγια, καθ' ὅσον δὲ εἶναι ἀντικείμενον διεθνοῦς συναλλαγῆς ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγο-

ρίαν τῶν κυκλοφορούντων. Ἐὰν ἐργαστάσια, τὰ κτίρια, αἱ μηχαναὶ, αἱ βελτιώσεις τῆς γῆς ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρώτην ἔννοιαν, τῆς δευτέρας δὲ τὴν σφραγίδα ἀνακαλύπτομεν ἐν τοῖς τελωνιακοῖς σταθμοῖς ἐπὶ τῶν διαβαινουσῶν πραγματειῶν. Ἡ ἀτομικὴ ἔποψις εἶναι μᾶλλον σχετικὴ· ἐνῶ τὰ ἐκτεθέντα πάγια ἐθνικὰ κεφάλαια συνδέονται πρὸς τὴν ὑπαρξίν αὐτῆν τῆς ἐπικρατείας, ἅμα μεταβῶμεν εἰς τὴν σφαίραν τῶν ἰδιοκτητῶν, δύνανται τὰ κεφάλαια ταῦτα κατὰ τὸν προορισμὸν τῶν νὰ μείνωσι πάγια ἢ νὰ καταστῶσι κυκλοφοροῦντα.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει εἶδος κεφαλαίων, περὶ τῶν ὁποίων δύναται νὰ εἴπη τις ὅτι μέχρι τῆς ἐν τῷ φυσικῷ προσώπῳ καταστροφῆς τῶν εἶναι ἀναλλοιώτως πάγια. Ἐννοῦ τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια. Ἡ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἐπικρατείας (λέγει ὁ Smith) ἀπόκτησις ὠφελίμων προτερημάτων προϋποθέτει πραγματικὴν δαπάνην εἰς συντήρησιν τῶν ἀποκτώντων αὐτὰ, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως· ἡ δὲ δαπάνη αὕτη εἶναι πάγιον κεφάλαιον συσσωματωθὲν, οὕτως εἶπεν, μετὰ τοῦ εἰς ὃ κατεβλήθη προσώπου. Ἐὰν τὰ ἐντεῦθεν προκύπτοντα προτερήματα ἀποτελῶσι μέρος τῆς περιουσίας τῶν ἀτόμων, ἀποτελοῦσιν ἐπίσης μέρος τῆς περιουσίας τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ταῦτα ἀνήκουσιν. Αἱ ἀνεπτυγμέναι δεξιότητες τῶν ἐργατῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὅπως καὶ αἱ μηχαναὶ ἐκεῖναι καὶ τὰ ὄργανα, δι' ὧν εὐκολύνεται καὶ συντέμνεται ἡ ἐργασία. Ὅπως ἐπὶ τῶν τελευταίων τὸ καταβλήθην εἰς ἀπόκτησιν αὐτῶν κεφάλαιον ἀποφέρει καρποὺς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων ἡ ἀμοιβὴ δὲν λείπει. Ἐν τούτοις ἡ ἔννοια τοῦ ἀναλλοιώτου τῶν ἀνθρωπικῶν κεφαλαίων εἶναι ἀχώριστος ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας, ἡ οἰκονομικὴ σημασία τῆς ὁποίας ἀναλύεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὴν αὐτόβουλον χρῆσιν τῶν κεφαλαίων τούτων. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῆς ἐλευθερίας ἐκτείνεται καὶ ἐπ' αὐτῶν, ἵνα ἐν τοῖς προχωρημένοις πολιτισμοῖς ἐπιτρέψῃ μόνον τὴν ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως διὰ τοῦ συναλλάγματος τῆς μισθώσεως μεταβίβασιν τῆς προσωρινῆς χρήσεώς των.

Ἡ ἔποψις τῶν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας κυκλοφορούντων κεφαλαίων περιλαμβάνει κατὰ πρῶτον λόγον τὰ πρὸς συντήρησιν τῶν παντὸς εἶδους ἐργατῶν ἀναγκαῖα ἐφόδια εἰς τροφάς, ἐνδύματα κλπ. μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἰδιοποιήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν καταναλωτῶν. Αἱ πρὸς συντήρησιν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας πρῶται ὕλαι ἀνήκουσιν εἰς αὐτὴν ἐν γένει τὴν κατηγορίαν, καθ' ὅσον περιορίζονται εἰς τὴν συναλλαγὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ πρώτου παραγωγοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου πωλητοῦ δι' ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν μεταμορφώσεων. Ἐπίσης ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας, ἡ συσσωματωθεῖσα μετὰ τῶν διαφορῶν ἐν τῇ ἐθνικῇ ἀγορᾷ προϊόντων, ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου. Τέλος τὰ νομίσματα καὶ τὰ ἀναπληροῦντα αὐτὰ πιστωτικὰ ὄργανα ἀνήκουσιν εἰς τὴν εὐρείαν τῆς κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων ἔννοιαν, ἐφ' ὅσον διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν ἡ ὅλη συναλλαγὴ κινεῖται.

Ἐὰν μελετήσωμεν τὰς ἀμοιβαίας τῶν κεφαλαίων σχέσεις, ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἀρμονία παριστᾷ τὸ περιεργώτατον φαινόμενον, ὅτι τὰ μὲν πάγια κεφάλαια ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν, τὰ δὲ κυκλοφοροῦντα τὸ λοιπὸν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομικῆς σύμπλεγμα. Τοιοῦτοτρόπως ὑπὸ γενικωτάτην ἔποψιν τὸ κατ' ἐξοχὴν πάγιον ἀνθρωπο-κεφάλαιον εἶναι τὸ κέντρον, πρὸς ὃ στρέφεται ὅλη ἡ ἀποταμιευτικὴ τῶν κοινωνικῶν δυνάμεις. Χάριν αὐτοῦ ὅλαι αἱ ἐργασίαι καὶ ὅλοι οἱ μόχθοι. Ἀκολουθῶς πᾶσα ἐλπίς ἀτενίζει εἰς τὴν κατάρτισιν ὅσον ἐνεστί σταθερωτέρου ὕλικου κεφαλαίου ἐνώπιον τοῦ ἀδήλου μέλλοντος. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ συμβαίνουσι ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις, ἐπιτυχίαι καὶ καταστροφαί. Ἀδιάφορον! Εἰς τὸ τέλος τοῦ σταδίου τὴν ὀριστικὴν ἐκκαθάρισιν ἐπιφυλάσσονται οἱ μεταγενέστεροι.

Κατὰ κανόνα τὰ πάγια κεφάλαια σχηματίζονται ἐκ τῶν κυκλοφορούντων καὶ μόνον δι' αὐτῶν συντηροῦνται. Εὐρέτέ μοι π. χ. τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς οἰκίας, μηχανῆς κλπ. ἄνευ κυκλοφορούντων κεφαλαίων, εἰς πρώτας ὕλας, μισθοὺς ἐργατῶν κττ. Ἀφήσατε δὲ τὴν παγιωτέραν πε-

ριουσίαν άνευ τῆς συντηρητικῆς τῶν κυκλοφορούντων κεφαλαίων δαπάνης καὶ ἔπειτα περιμείνατε τὴν καταστρεπτικὴν τοῦ χρόνου ἐνέργειαν! Ἐν γένει ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια τῶν παγίων κεφαλαίων προϋποθέτει τὴν ὑπηρεσίαν τῶν κυκλοφορούντων. Δώσατε εἰς τὴν γῆν ὅσα θέλετε κεφάλαια, μὴ ἀνακινεῖτε δι' ἐτέρων τὴν δραστηριότητα αὐτῶν, ὁ χρόνος τῆς συγκομιδῆς δὲν θὰ βραδύνη. Ἐὰν ἐγκαταλειμμένη ἀμπελος δίδῃ ὀλίγους κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καρπούς, κατὰ τὰ ἐπόμενα ἐντελῶς ἀρνεῖται τοιούτους. Ἡ ὑπαρξίς αὐτῆ τοῦ μεγαλειτέρου ἐργοστασίου ἀποβαίνει ἀλυσιτελής, ὅταν αἱ κάμινοι θέλουσιν ἀνθρακας, τὰ ἐργαλεῖα ὕλας καὶ τὰ ἐλατήρια ἀνθρώπους, χωρὶς ὁ κύριος τοῦ παγίου τούτου κεφαλαίου νὰ ἔχη εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ τρέφον ὅλα κυκλοφοροῦν κεφάλαιον.

Ἡ οἰκονομικὴ λοιπὸν δραστηριότης εἶναι οὐσιωδῶς χαρακτηριστὴρ τῶν κυκλοφορούντων κεφαλαίων, ἐνῶ τὸ ἰδιάζον ἐν τοῖς παγίοις κεφαλαίοις ἔχει τι ἀνάλογον πρὸς τὸν μοχλὸν τὸν ὁποῖον ἐκεῖνα κινουσι. Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἔθνος τι ἀπεγυμνοῦτο ἀπὸ ὅλης τῆς κινητῆς αὐτοῦ περιουσίας, εἶναι φανερόν ὅτι τὰ ἀκίνητα θὰ παρημελῶντο. Ἡ ἰδέα δὲ αὕτη ἀρκεῖ ἵνα φέρῃ κατὰ νοῦν τὴν στασιμότητα, ἣτις ἤθελε καταλάβει τὸν τόπον διὰ τῆς αἰφνηδίας στερήσεως τῶν κυκλοφορούντων ἐν αὐτῷ κεφαλαίων. Ὅταν οἱ βάρβαροι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου κατακτητῆται εἰσῆλασαν ἐν τῇ χώρᾳ, τὸ πρῶτον εἰς ὃ ἀπέβλεψαν ὑπῆρξαν τὰ κυκλοφοροῦντα κεφάλαια. Τὸ ἀποτέλεσμα ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνε. Τόποι, πολυάνθρωποι καὶ ἀνεπτυγμένοι, μετ' ὀλίγον χρόνον ἠρημώθησαν καὶ εἰς μέγιστον πενίας βαθμὸν περιέπεσαν. Ἀναπολῶν δέ τις τὰς προσπαθείας τῶν πρώτων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἵνα προσηλώσωσι τοὺς χωρικοὺς εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀδιακόπως καταστρεφομένων ὑπαίθρων, πείθεται περὶ τῆς ἐντελοῦς ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἀγνοίας τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου νόμου, διότι περιέμενον καρπούς ἐκεῖ ἔλα αἱ εἰσβολαὶ δὲν ἄφινον κυκλοφοροῦντα κεφάλαια.

Ἐν γένει ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ μαρτυρεῖ λίαν ἐν-

δεικτικὰς τάσεις πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν παγίων κεφαλαίων. Ἐνῶ πολλαπλασιάζονται τὰ κινητὰ, οὐδαμῶς καθυστεροῦσι τὰ πάγια. Ἡ νόμιμος ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τάξις ἐνθαρρύνει τοὺς παραγωγούς, ἵνα ἐξαπλώσωσι τὰς περιουσίας των, δίδοντες εἰς αὐτὰς μᾶλλον δυσκίνητον χαρακτῆρα. Ὅταν ὁμως ἕκαστος φοβῆται τοῦ δεσποτισμοῦ τὰς ἀρπακτικὰς ἰδιοτροπίας ἢ τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ πολέμου τὰς καταστροφὰς, ἐξ ἀνάγκης φροντίζει νὰ δώσῃ εἰς τὴν περιουσίαν του τὴν μᾶλλον εὐκρυπτον μορφήν. Ὁ ἀληθὴς οὕτω πολιτισμὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τελειότερας ἀποδείξεως. Κρίνατε τὰς ἐπικρατείας ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παγίων ἐν αὐταῖς κεφαλαίων, διότι φαίνονται.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἡ πτέρνα τοῦ Ἀχιλλέως. Δὲν θέλω βεβαίως νὰ ἐξασθενίσω τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Ὑποθέτω ὁμως ὅτι, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἠπέιλει τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι δύνανται οἱ συμπολιτῆται αὐτοῦ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖά των καὶ νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς ἄλλους Ἑλληνας εἰς τὰ περιορισμένα τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ σχέδιά των, δὲν ἦτο ἀπλοῦς κατασκευαστῆς ρητορικοῦ ἐπιχειρήματος. Ἡ οἰκονομικὴ τῶν χρόνων ἐκείνων συγκρότησις ἐπέτρεπεν ἐκ τῆς ἐπόψεως τῶν παγίων κεφαλαίων πλείονα αὐταπαρνήσεως ἐλατήρια τῶν ὄσων διαθέτουσι πλούσιοι εἰς τοιαύτας περιουσίας λαοί, ὅτινες πολλάκις ἐνώπιον τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ δὲν ἔσχον τὸ θάρρος νὰ θυσιάσωσι τὰ εἰδῶλα τῆς ὕλολατρίας.

Ἦκουσα ὅτι οἱ Γάλλοι κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῶν Παρισίων ἀνήρτησαν εἰς τοὺς τοίχους τῶν ὁδῶν τὴν εἰκόνα τοῦ Μεσολογγίου. Ἀμφιβάλλω ἂν ἠδύναντο νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ.

ΟΙ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΙ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ.

"Όσον ἐγκύπτει τις εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῶν ἀρχαίων, τόσον ἀπορεῖ καὶ ἐξίσταται ἀπέναντι τῆς ἐν γένει προόδου αὐτῶν καὶ μάλιστα διὰ πράγματα ἅτινα νομίζει τις ἐφευρέσεις σημερινάς. Μόλις πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν ἐγένετο γνωστός ὁ ἠλεκτρισμὸς καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ εἰς τοὺς τηλεγράφους ἐπὶ πολλοὺς δὲ αἰῶνας, ὁ κόσμος, ἠγνόμενος μέσον ταχείας μεταβιβάσεως εἰδήσεων, καὶ ὁμῶς πολυειδῶς, πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν, τοιαῦτα μέσα ἐκέκτητο ἢ ἀρχαιότης.

Α.

Ὁ ἄνθρωπος, βεβαίως, πρὶν ἔτι πολιτισθῆ ἢ σθάνθῃ τὴν ἀνάγκην τῆς μακρόθεν ταχείας συνενοήσεως, τοῦλάχιστον, ἐν σχετικαῖς κρισίμοις περιστάσεσιν, διὸ καὶ ἐπραγματοποίησε τὰς ἀνάγκας του ταύτας ὅπως ἠδυνήθη· καὶ ὁσάκις μὲν ἡ ἀπόστασις ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ ᾔνοι ὁρατός, ἐπραγματοποιεῖ τοῦτο διὰ κινήσεων ἢ σχημάτων· ὁσάκις δὲ δὲν ἦτον ὁρατός διὰ συμπεφωνημένων σημείων. Τὰ κοινότερα σημεῖα τῆς παναρχαίου ἐποχῆς ἦτον ὁ καπνὸς καὶ αἱ πυραῖ. ("Ὁρα Ἄγαμ. τοῦ Αἰσχύλου). Βραδύτερον ὁμῶς πολλὰ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν καὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες, διωργάνισαν τηλεγραφικὴν ὑπηρεσίαν, διὰ τὸ κράτος, ἥτις ἐκτὸς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ σχεδὸν δὲν ὑπελείπετο τῆς σημερινῆς· ἄλλως καὶ ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία πολλῶν ἀρχαίων λαῶν παρέχει πολλάκις ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα (1), ἐν τῇ ἀρχαιό-

(1) Ὁρα μικροῦ λόγου ἀξίαν πραγματείαν ἡμῶν περὶ Ταχυδρομείων. Ἀριθ. 1118, 1120, 1125 καὶ 1126. Ἔτος Ε'. 1871. Κωνσταντινουπόλεως.

τητι. Τὰ τηλεγραφικὰ εἶδη ἢ συστήματα τῆς ἀρχαιότητος ἦσαν πολλὰ, ἢ ἐποχὴ δὲ τῆς πρώτης αὐτῶν χρήσεως ἄγνωστος ἡμῖν· τοῦτο μόνον γινώσκομεν ὅτι ἐπὶ Πολυβίου ὑπῆρχον ἐν ἐνεργείᾳ πολλὰ συστήματα καὶ ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι ἐκέκτηντο σύστημά τι λίαν ἀνάλογον τοῦ σημερινοῦ. Παραθέσωμεν δ' ἐνταῦθα δλόκληρον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Πολυαίνου καὶ τοῦ Πολυβίου, ἵνα οἱ ἀναγνώσται τῆς Οἰκ. Ἐπιθεωρήσεως ἀνέτως καὶ ἐξ ὀλοκλήρου ἴδωσι τὰ τῶν ἀρχαίων τηλεγράφων.

Β.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δ' αἰῶνος π. Χ., οἱ Καρχηδόνιοι, διατελοῦντες τότε ἐν ἀπάσῃ τῇ ἀκμῇ τῆς ἰσχύος των, προσεπάθουν νὰ κατακτήσωσιν ὀλοσχερῶς τὴν Σικελίαν, ἧς ἐκέκτηντο σχεδὸν τὰ τέσσαρα πέμπτα. Σχεδὸν μόνη ἡ πόλις τῶν Συρακουσῶν ἀνθίστατο, καὶ Διονύσιος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀνθίστατο μετὰ πολλοῦ κόπου ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων. Ὁ μακρὸς οὗτος πόλεμος, πλήρης ἐνεδρῶν, στρατηγημάτων καὶ ἀπροόπτων συμβάντων, ἐκούραζε τὰ μέγιστα τοὺς τελευταίους, τόσον διὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς Ἀφρικῆς ἐξ ἧς διὰ τῆς θαλάσσης προεμνηθεύοντο τὰ ἀναγκαῖα, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀβεβαιότητα ἐν ἣ διετήλουν οἱ κάτοικοι ἐν Καρχηδόνι, μάλιστα ὡς πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐν Σικελίᾳ στρατοῦ των, αἱ ἀνάγκαι αὐτῶν μετεβάλλοντο πολλάκις ἀπροόπτως. Διὰ νὰ ἀπαλλαχθῶσι τῶν κακῶν τούτων, καὶ ἐπὶ τῇ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, οἱ Φοίνικες, ἐσύστησαν τηλεγραφικὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

«Καρχηδόνιοι Σικελίαν πορθοῦντες, ὅπως αὐτοῖς ἀπὸ Λιβύης διὰ τάχους τὰ ἀναγκαῖα κομίζοντο, κλεψύδρας δύο ποιήσαντες ἴσας τοῖς μεγέθεσι, κύκλους ἐν ἑκατέρᾳ διέγραφον ἴσους, ἔχοντας τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν. Ἐπεγέγραπτο δὲ οὗ μὲν, Χ ρ ε ῖ α ν ε ὦ ν, οὗ δέ, Σ τ ρ ο γ γ ὕ λ ω ν π λ ο ῖ ω ν, ἀλλαγῶ δὲ Χ ρ υ σ ῖ ο υ, καὶ πάλιν ἀλλαγῶ Μ η χ α ν η μ ᾶ τ ω ν, καὶ πάλιν, Σ ῖ τ ο υ, καὶ πάλιν,

Θηρίων, καὶ πάλιν, Ὀπλων, καὶ Πεζῶν, καὶ Ἴππέων. Οὕτω δὴ πάντας τοὺς κύκλους ἐπιγράψαντες, τὴν ἑτέραν τῶν κλεψυδρῶν ἐν Σικελία κατασχόντες, [τὴν ἑτέραν] ἐξέπεμψαν εἰς Καρχηδόνα, συντάξαντες, ἣν ἴδωσιν ἀρθέντα πυρσὸν παρ' αὐτῶν, ἀποσκοπεῖν, ὅτ' ἂν ὁ δευτερος ἀναδειχθῆ πυρσός, ποίῳ κύκλῳ τοῦτο συμβῆσεται· οὐ τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγνόντας, ὅτι τάχος τὸ σημαινόμενον διὰ τῶν γραμμάτων ἐκπέμπειν. Τοῦτον τὸν τρόπον δεξυτάτην εἶχον Καρχηδόνοι τὴν κομιδὴν τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἀναγκαίων» (1).

Νῦν παραθέσωμιν καὶ τὸ χωρίον τοῦ Πολυβίου.

«Ἴνα δὲ μηδὲν αὐτὸν λανθάνῃ τῶν πραττομένων, διεπέμψατο πρὸς Ήεπαρηθίους καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Φωκίδος, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, καὶ παρήγγειλε διασαφεῖν αὐτῷ πάντα τὰ γινόμενα διὰ τῶν πυρσῶν ἐπὶ τὸ Τίσαιον. Τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς Θετταλίας ὄρος, εὐφυῶς κείμενον πρὸς τὰς τῶν προειρημένων τόπων περιφάσεις.»

«Τοῦ δὲ κατὰ τὰς πυρσείας γένους, μεγίστας δὴ παρεχομένου χρείας ἐν τοῖς πολεμικοῖς, ἀνεξεργάστου πρότερον ὑπάρχοντος, χρήσιμον εἶναι μοι δοκεῖ τὸ μὴ παραδραμεῖν, ἀλλὰ ποιήσασθαι περὶ αὐτοῦ τὴν ἀρμόζουσαν μνήμην. Ὅτι μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐν πᾶσι μεγάλην ἔχει μερίδα πρὸς τὰς ἐπιβολάς, μεγίστην δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς, παντὶ δῆλον· τῶν δὲ πρὸς τοῦτο συναγωνισμάτων πλείονα ἔχουσι δύναμιν οἱ πυρσοί. Ἄρτι τὰ μὲν γέγονε, τινὰ δ' ἀκμὴν ἐνεργεῖται· καὶ δυνατόν ἐστι γινώσκειν ὅ μὲν ποτὲ μὲν ἡμερῶν τριῶν ἢ τεττάρων ὁδὸν ἀπέχοντι, ποτὲ δὲ καὶ πλείονων. Ὡστ' αἰεὶ τοῖς ἐπομένοις πράγμασιν ἐπικουρίας παράδοξον γίνεσθαι τὴν βοήθειαν διὰ τῆς τῶν πυρσῶν ἀπαγγελίας. Τὸν μὲν πρὸ τούτου χρόνον ἀπλῶς γιγνομένης τῆς πυρσείας κατὰ τὸ πλείστον αὐτὴν ἀνωφελῆ συνέβαινε γίνεσθαι τοῖς χρωμένοις. Διὰ γὰρ συνθημάτων ὠρισμένων ἔδει τὴν χρείαν συντελεῖν· τῶν δὲ πραγμάτων ἀορί-

στων ὑπαρχόντων, τὰ πλείστα διέφυγε τὴν τῶν πυρσῶν χρείαν, οἷον ἐπ' αὐτῶν τῶν νῦν εἰρημένων. Ὅτι μὲν οὖν εἰς Ὀρέον καὶ Πεπάρηθον ἢ Χαλκίδα πάρεστι στόλος δυνατὸν ἦν διασαφεῖν τοῖς περὶ τούτου συνθεμένοις· ὅτι δὲ μεταβάλλονται τινες τῶν πολιτῶν ἢ προδιδόασιν ἢ φόνος ἐν τῇ πόλει γέγονεν ἢ τι τῶν τοιούτων, ἃ δὴ συμβαίνει μὲν πολλάκις, πρόληψιν δὲ ἔχειν πάντην ἀδύνατον· μάλιστα δὲ τὰ παραδόξως γινόμενα τῆς ἐκ τοῦ καιροῦ συμβουλίας καὶ ἐπικουρίας προσδεῖται· τὰ τοιαῦτα πάντα διέφυγε τὴν τῶν πυρσῶν χρείαν· περὶ ὧν γὰρ οὐκ ἐνεδέχτο προνοηθῆναι, περὶ τούτων οὐδὲ σύνθημα ποιήσασθαι δυνατόν.»

«Αἰνείας δὲ βουλευθεῖς διορθώσασθαι τὴν τοιαύτην ἀπορίαν, ὁ τὰ περὶ τῶν Στρατηγικῶν ὑπομνήματα συντεταγμένος, βραχὺ μὲν τι προεβίβασε, τοῦ γε μὴν δεόντως ἀκμὴν πάμπλου τὰ κατὰ τὴν ἐπίνοιαν ἀπελείφθη. Ποίη δ' ἂν τις ἐκ τούτων. Φησὶ γὰρ δεῖν τοὺς μέλλοντας ἀλλήλους διὰ τὴν πυρσὴν δηλοῦν τὸ κατεπεῖγον ἀγγεῖα κατασκευάσαι κεραμεᾶ, κατὰ τε τὸ πλάτος καὶ κατὰ τὸ βάθος ἰσομεγέθη πρὸς ἀκρίθειαν· εἶναι δὲ μάλιστα τὸ μὲν βάθος τριῶν πήχων, τὸ δὲ πλάτος πήχεος. Εἶτα παρασκευάσαι φελλοὺς βραχὺ κατὰ πλάτος ἐνδεεῖς τῶν στομάτων, ἐν δὲ τούτοις μέσοις ἐμπεπηγένοι [βακτηρίας διηρημένους εἰς] ἴσα μέρη τριδάκτυλα, καθ' ἕκαστον δὲ μέρος εἶναι περιγραφὴν εὐσημον. Ἐν ἑκάστῳ δὲ μέρει γεγράφθαι τὰ προφανέστατα καὶ καθολικώτατα τῶν ἐν τοῖς πολεμικοῖς συμβαινόντων, οἷον εὐθέως ἐν τῷ πρώτῳ, διότι π ἄ ρ ε ι σ ι ν ἰ π π ε ἰ ς ε ἰ ς τ ῆ ν χ ῶ ρ α ν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διότι π ε ζ ο ἰ β α ρ ε ἰ ς, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ψ ι λ ο ἰ, τούτων δ' ἐξῆς, π ε ζ ο ἰ μ ε θ' ἰ π π έ ω ν, εἶτα π λ ο ἰ α μετὰ δὲ ταῦτα σ ἴ τ ο ς, καὶ κατὰ τὸ συνεχές οὕτω, μέχρι ἂν ἐν πάσαις γραφῆταῖς χώραις τὰ μάλιστ' ἂν ἐκ τῶν εὐλόγων προνοίας τυγχάνοντα καὶ συμβαίνοντα κατὰ τοὺς ἐνεστῶτας καιροὺς ἐκ τῶν πολεμικῶν. Τούτων δὲ γενομένων ἀμφοτέρα κελεύει τρῆσαι τὰ ἀγγεῖα πρὸς ἀκρίθειαν ὥστε τοὺς ἀγλίσκους ἴσους εἶναι καὶ κατ' ἴ-

(1) Πολυβίου Στρατηγῆματα, Βιβλ. 5', κεφ. 15', § 2.

σον ἀπορεῖν· εἶτα πληρώσαντας ὕδατος ἐπιθεῖναι τοὺς φελλοὺς ἔχοντας τὰς βακτηρίας, κᾶπειτα τοὺς αὐλίσκους ἀφεῖναι ῥεῖν ἅμα. Τούτου δὲ συμβαίνοντος δῆλον ὡς ἀνάγκη πάντων ἴσων καὶ ὁμοίων ὄντων, καθ' ὅσον ἂν ἀπορρέῃ τὸ ὑγρὸν, κατὰ τοσοῦτον τοὺς φελλοὺς καταβαίνειν καὶ τὰς βακτηρίας κρύπτεσθαι κατὰ τῶν ἀγγείων. Ὅταν δὲ τὰ προειρημένα γένηται κατὰ τὸν χειρισμὸν ἰσοταχῆ καὶ σύμφωνα, τότε κομίσαντας ἐπὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἑκάτεροι μέλλουσι συντηρεῖν τὰς πυρσείας, ἐφ' ἑκάτερον θεῖναι τῶν ἀγγείων. Εἴτ' ἐπειδὴν ἐμπέσῃ τι τῶν ἐν τῇ βακτηρίᾳ γεγραμμένων, πυρσὸν ἄραι κελεύει, καὶ μένειν, ἕως ἂν ἀνταίρῳσιν οἱ συντεταγμένοι· γενομένων δὲ φανερῶν ἀμφοτέρων ἅμα τῶν πυρσῶν, καθελεῖν· εἴτ' εὐθέως ἀφεῖναι τοὺς αὐλίσκους ῥεῖν. Ὅταν δὲ καταβαίνοντος τοῦ φελλοῦ καὶ τῆς βακτηρίας ἐλθῇ τῶν γεγραμμένων ὁ βούλει δηλοῦν κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ τεύχους, ἄραι κελεύει τὸν πυρσόν· τοὺς δ' ἑτέρους ἐπιλαβεῖν εὐθέως τὸν αὐλίσκον, καὶ σκοπεῖν τί κατὰ τὸ χεῖλος ἐστὶ τῶν ἐν τῇ βακτηρίᾳ γεγραμμένων· ἐστὶ δὲ ταῦτό τῳ δηλουμένῳ πάντων ἰσοταχῶς παρ' ἀμφοτέροις κινουμένων.»

«Ταῦτα δὲ βραχὺ μὲν τι τῆς διὰ τῶν συνθημάτων, πυρσείας ἐξηλλαχέναι δοκεῖ, ὁμοίως δ' ἐστὶν ἀόριστα. Δῆλον γὰρ ἐστὶν ὡς οὔτε προιδέσθαι τὰ μέλλοντα πάντα δυνατὸν οὔτε προιδόμενον εἰς τὴν βακτηρίαν γράψαι· λοιπὸν ὅπου ἔκ τῶν καιρῶν ἀνυπονόητά τινα συμβαίη, φανερόν ὡς οὐ δύναται δηλοῦσθαι κατὰ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν. Καὶ μὴν οὐδ' αὐτῶν τῶν ἐν τῇ βακτηρίᾳ γεγραμμένων οὐδέν ἐστιν ὠρισμένον. Πόσοι γὰρ ἤκουσιν ἵππεῖς ἢ πόσοι πεζοὶ καὶ ποῦ τῆς χώρας καὶ πόσαι νῆες καὶ πόσος σῖτος οὐχ οἷόν τε διασαφῆσαι· περὶ γὰρ ὧν ἀδύνατόν ἐστι γινῶναι πρὶν ἢ γενέσθαι, περὶ τούτων οὐδὲ συνθέσθαι πρὸ τοῦ δυνατόν. Τὸ δὲ συνέχον ἐστὶ τοῦτο· πῶς γὰρ ἂν τις βουλεύσοιτο περὶ τοῦ βοηθεῖν μὴ γιγνώσκων πόσοι πάρεσι τῶν πολεμίων ἢ ποῦ; πῶς δὲ θαρρήσῃ πάλιν ἢ τούναντίον ἢ τὸ καθόλου

διανοηθεῖν τι μὴ συνεῖς πόσαι νῆες ἢ πόσος σῖτος ἤκει παρά τῶν συμμάχων ;»

«Ὁ δὲ τελευταῖος τρόπος, ἐπινοηθεὶς διὰ Κλεοξένου καὶ Δημοκλείτου τυχῶν δὲ τῆς ἐξεργασίας δι' ἡμῶν, ἐστὶ μὲν ὠρισμένος καὶ πᾶν τὸ κατεπεῖγον δυνάμενος ἀκριβῶς διασαφεῖν, κατὰ δὲ τὸν χειρισμὸν ἐπιμελείας δεῖ καὶ παρατηρήσεως ἀκριβεστέρας. Ἔστι δὲ τοιοῦτος. Τὸ τῶν στοιχείων πλῆθος ἐξῆς λαμβάνοντας δεῖ διειλεῖν εἰς πέντε μέρη κατὰ πέντε γράμματα. Λείπει δὲ τὸ τελευταῖον ἐνὶ στοιχείῳ· τοῦτο δ' οὐ βλάπτει πρὸς τὴν χρείαν. Μετὰ δὲ ταῦτα πλατεῖα παρεσκευάσθαι πέντε τοὺς μέλλοντας ἀποδιδόναι τὴν πυρσεῖαν ἀλλήλοις ἑκατέρους καὶ γράψαι τῶν μερῶν ἐξῆς εἰς ἕκαστον πλατεῖον, κᾶπειτα συνθέσθαι πρὸς αὐτοὺς διότι τοὺς μὲν πρώτους ἀρεῖ πυρσοὺς ὁ μέλλων σημαίνειν ἅμα καὶ δύο καὶ μενεῖ μέχρι ἂν ὁ ἕτερος ἀνταίρῃ. Τοῦτο δ' ἐστὶ χάριν τοῦ διὰ ταύτης τῆς πυρσείας ἑαυτοῖς ἀνθομολογήσασθαι διότι προσέχουσι. Καθαίρεθέντων δὲ τούτων λοιπὸν ὁ σημαίνων ἀρεῖ μὲν τοὺς πρώτους ἐκ τῶν εὐωνύμων, διασαφῶν τὸ πλατεῖον ποῖον δεήσει σκοπεῖν, οἷον εἰ μὲν τὸ πρῶτον, ἕνα, εἰ δὲ τὸ δεύτερον, δύο, καὶ κατὰ λόγον οὕτω· τοὺς δὲ δευτέρους ἐκ τῶν δεξιῶν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ποῖον δεήσει γράμμα τῶν ἐκ τοῦ πλατείου γράφειν αὐτὸν ἀποδεχόμενον τὴν πυρσεῖαν.»

«Ὅταν δὲ ταῦτα συνθέμενοι χωρισθῶσιν ἑκάτεροι ἐπὶ τοῦ τόπου, δεήσει πρῶτον μὲν διόπτραν ἔχειν δὴ αὐλίσκους ἔχουσαν, ὥστε τοῦ μέλλοντος ἀντιπυρσεύειν τῳ μὲν τὸν δεξιὸν τόπον, τὸ δὲ τὸν εὐώνυμον δύνασθαι θεωρεῖν. Περὶ δὲ τὴν διόπτραν ἐξῆς ὀρθὰ δεῖ τὰ πλατεῖα πεπηγέσθαι, παραπεφράχθαι δὲ καὶ τὸν δεξιὸν καὶ τὸν εὐώνυμον τόπον ἐπὶ δέκα πόδας, τὸ δὲ βάθος ὡς ἀνδρόμηκες, εἰς τὸ τοὺς πυρσοὺς αἰρουμένους μὲν παρά ταῦτα τὴν φάσιν ἀκριβῆ ποιεῖν, καθαιρουμένους δὲ τὴν κρύψιν. Τούτων δ' ἐτοιμασθέντων παρ' ἀμφοτέροις, ὅταν βούλη δηλώσαι λόγου χάριν διότι τῶν στρατιωτῶν τινες, εἰς ἕκαστὸν ἀποκεχωρήξαι πρὸς τοὺς ὑπεναντίους, πρῶτον δεῖ διαλέξαι

τῶν λέξεων, ὅσοι δι' ἐλαχίστων γραμμάτων δύνανται ταῦ-
 τὸ δηλοῦν, οἷον ἀντὶ τοῦ προειρημένου Κ ρ ἦ τ ε ς ἔ κ α τ ὸ ν
 ἄ φ' ἡ μ ῶ ν ἠ ὑ τ ο μ ὀ λ ῆ σ α ν· νῦν γὰρ τὰ μὲν γράμ-
 ματὰ ἐστὶν ἐλάττω τῶν ἡμίσεων, διασαφῆται, δὲ ταῦτόν.
 Τούτου δὲ γραφέντων εἰς πινάκιον, οὕτω δηλωθήσεται τοῖς
 πυρσοῖς. Πρῶτον δ' ἐστὶ γράμμα τὸ κάππα· τοῦτο δ' ἐστὶν
 ἐν τῇ δευτέρᾳ μερίδι καὶ τῷ δευτέρῳ πλατεῖῳ. Δεήσει δὲ
 καὶ πυρσοὺς ἐκ τῶν εὐωνύμων δύο αἶρειν, ὥστε τὸν ἀποδε-
 χόμενον γινώσκειν ὅτι δεῖ τὸ δεύτερον πλατεῖον ἐπισκο-
 πεῖν. Εἴτ' ἐκ τῶν δεξιῶν ἀρεῖ πέντε, διασαφῶν ὅτι κάππα·
 τοῦτο γὰρ πέμπτον ἐστὶ τῆς δευτέρας μερίδος, ὃ δεήσει
 γράφειν εἰς τὸ πινάκιον τὸν ἀποδεχόμενον τοὺς πυρσοὺς.
 Εἶτα τέτταρας ἐκ τῶν εὐωνύμων, ἐπεὶ τῷ ῥῶ τῆς τετάρτης
 ἐστὶ μερίδος. Εἶτα δύο πάλιν ἐκ τῶν δεξιῶν· δεύτερον γὰρ
 ἐστὶ τῆς τετάρτης. Ἐξ οὗ τὸ ῥῶ γράφει ὁ δεχόμενος τοὺς
 πυρσοὺς, καὶ τὰ λοιπὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Προδηλοῦνται
 μὲν οὖν πᾶν τὸ προσπίπτον ὠρισμένως κατὰ ταύτην τὴν
 ἐπίνοιαν, πολλοὶ δὲ γίγνονθ' οἱ πυρσοὶ διὰ τὸ δεῖν ὑπὲρ
 ἐκάστου γράμματος διττὰς ποιεῖσθαι τὰς πυρσείας. Οὐ μὴν
 ἀλλ' ἐάν τις εὐτραπή ποιήσῃ τὰ πρὸς τὸ πρᾶγμα, δύνανται
 γίνεσθαι τὸ δέον. Καθ' ἑκατέραν δὲ τὴν ἐπίνοιαν προμε-
 λετᾶν δεῖ τοὺς χειρίζοντας, ἵνα τῆς χρείας γιγνομένης ἀ-
 διαπτῶτως δύνωνται διασαφεῖν ἀλλήλοις. Πηλίκην δὲ συμ-
 βαίνει φαίνεσθαι τὴν διαφορὰν ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων
 πρῶτον λεγομένων καὶ πάλιν κατὰ συνήθειαν γιγνομένων,
 ἐκ πολλῶν εὐχερῆς τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν. Πολλὰ
 γὰρ οὐ μόνον τῶν δυσχερῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδυνάτων εἶναι
 δοκούντων κατὰ τὰς ἀρχάς, μετὰ ταῦτα χρόνον καὶ συνη-
 θείας τυχόντα ῥᾶστα πάντων ἐπιτελεῖται. Τοῦ δὲ τοιούτου
 λόγου παραδείγματα μὲν πολλὰ καὶ ἕτερα πρὸς πίστιν,
 ἐναργέστατον δὲ τὸ γιγνόμενον ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως. Ἐπὶ
 γὰρ ἐκείνης, εἴ τις παραστησάμενος ἄνθρωπον ἄπειρον μὲν
 καὶ ἀσυνήθη γραμματικῶς, τᾶλλα δ' ἀγχίνουσι ἔπειτα παι-
 δάριον ἕξιν ἔχον παραστήσαι καὶ δοῦς βιβλίον κελεύει λέ-
 γειν τὰ γεγραμμένα, δῆλον ὡς οὐκ ἂν δύναίτο πιστεῦσαι

διότι δεῖ πρῶτον ἐπὶ τὰς ὄψεις τοῦ ἐνὸς ἐκάστου τῶν γραμ-
 μάτων ἐπιστήσοι τὸν ἀναγινώσκοντα, δεύτερον ἐπὶ τὰς δυ-
 νάμεις, τρίτον ἐπὶ τὰς πρὸς ἀλληλα συμπλοκάς, ὧν ἕκα-
 στον ποσοῦ χρόνου τινὸς δεῖται. Διόπερ ὅταν ἀνεπιστάτως
 θεωρῆ τὸ παιδάριον ὑπὸ τὴν ἀναπνοὴν ἑπτὰ καὶ πέντε στί-
 χους συνεῖρον, οὐκ ἂν εὐχερῶς δύναίτο πιστεύσοι· διότι πρό-
 τερον οὗτος οὐκ ἀνέγνωκε τὸ βιβλίον· εἰ δὲ καὶ τὴν ὑπό-
 κρισιν καὶ τὰς διαιρέσεις, ἔτι δὲ δασύτητος καὶ ψιλότητος
 δύνοίτο συσώζειν, οὐδὲ τελέως. Διόπερ οὐκ ἀποστατέον οὐ
 δυνὸς τῶν χρησίμων διὰ τὰς προφαινομένας δυσχερείας,
 προσακτέον δὲ τὴν ἕξιν, ἧ πάντα τὰ καλὰ γίγνεται θη-
 ρατὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλως τε καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἐν
 οἷς πολλάκις κεῖται τὸ συνέχον τῆς σωτηρίας (¹).»

Γ'.

Τὰ ἀνωτέρω χωρία τοῦ Πολυαῖνου καὶ Πολυβίου παρατε-
 θέντα ἐξ ὀλοκλήρου, οὐδεμίαν ἀφίνουσιν ἀμφιβολίαν περὶ
 τῆς χρήσεως τοῦ τηλεγράφου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἐπα-
 ναλαμβάνομεν ὅτι τὸ σύστημα π. γ. τὸ ἀλφαβητικὸν καὶ
 τοὶ ἀνευ ἠλεκτρισμοῦ, οὐχ ἦττον ἐξεπλήρου ἀρκούντως τὰς
 ἀνάγκας τῶν. Τὰ χωρία ὅμως ταῦτα παρέχουσιν καὶ τὴν
 ἐξῆς βεβαιότητα· ὅτι τὰ διόπτρα ἢ τηλεσκοπία ἦσαν ἐπίσης
 γνωστὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Ἀπὸ τὴν ἐσχατιὰν ἄκραν τοῦ Ἑρμαίου ἀκρω-
 τηρίου τῆς Ἀφρικῆς (Καλὸν ἀκρωτήριον), μέχρι τοῦ
 ἀκριβῶς ἀντικρυ κειμένου ἀκρωτηρίου τῆς Σικελίας, κατὰ
 τὰς πληροφορίας τοῦ κ. Dauk (²), ἡ ἀπόστασις εἶναι 134 χι-
 λιόμετρα, ἧτοι πλεον τῶν 24 θαλασσ. λευγῶν. Ἐν τοιαύτῃ

(¹) Πολυβίου Βιβλ. X, κεφ. 42—47.

(²) Τὰς πληροφορίας ταύτας ἀρπύμεθα ἐκ τοῦ ἀξιολόγου συγγράμ-
 ματός του : Recherches sur l'origine et l'emplacement des Em-
 poria Phéniciens dans le Zeugis et le Byzacium. "Ὁρα σελ. 233
 καὶ 281.

ἀποστάσει εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον, ἀνθρωπίνη ἄοπλος ὄρασις νὰ διακρίνη καὶ μάλιστα συμβολικὰ φῶτα· καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἀκόμη ὅτι ἡ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τῶν περιῶν ὁ λόγος ἀκρωτηρίων κειμένη νῆσος Παντελλερία ἐχρησίμευεν ὡς διαβιβαστικὸς σταθμὸς. Τὸ σφαιροειδὲς τῆς θαλάσσης μηδενίζεται ἀπὸ τὸ ὕψος ἀμφοτέρων τῶν ἀκρωτηρίων· ἄλλως τε ὁ κ. Dauk ἀνέβη ἐπὶ τοῦ Ἑρμαίου ἀκρωτηρίου· ὁ καιρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἦτον ὠραῖος καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα καθαρὰ, καὶ ὅμως ἐστάθη ἀδύνατον νὰ διακρίνη τὴν παραλίαν τῆς Σικελίας, μόλις δὲ διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου παρετήρησε τὰ παράλια τῆς Σικελίας· ἄλλως τε ὁ Πολύβιος λέγει ῥητῶς *δεήσει δὲ διόπτραν ἔχειν, δύο αὐλίσκους ἔχουσαν.*

Ἡ ὑπαρξίς τῶν ὀργάνων τούτων χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς 15' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττη ποσῶς, διότι γινώσκομεν ὅτι ἡ ὕελος ἦτο γνωστὸς εἰς λίαν ἀρχαιοτέρας ἐποχάς. Ἡ μόνη ἀμφιβολία ἣτις δύναται νὰ παρουσιασθῇ εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔτεμον οὔτε ἔστιλβον, φαίνεται, τὴν ὕελον· γινώσκομεν ὅμως ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἔτεμον καὶ ἔστιλβον λίθους σκληροτέρους τῆς ὕελου, ὡς τοὺς πολυτίμους λίθους. Ἐντὸς τῶν ἐριπειῶν ἀρχαιοτάτων οἰκοδομῶν τοῦ Μεξικοῦ ἀνεκαλύφθησαν φακοὶ ἐκ φυσικοῦ κρυστάλλου (*loupes ἢ lentilles en cristal de roche*) τετμημένοι καὶ στιλβωμένοι, ἀνερχόμενοι εἰς ἐποχὴν λίαν ἀρχαιοτέραν καθ' ἣν οἱ Φοίνικες κατεσκεύαζαν τὴν ὕελον εἰς τὴν Τύρον καὶ Σιδῶνα. Κατὰ τὰ 1868 ἐν τῇ συλλογῇ Bohan ἐκτεθείση ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς δημ. ἐκπαιδεύσεως ἐν Παρισίοις, ὑπῆρχε ἡμισελήνοειδῆς φακὸς ἐκ φυσικοῦ κρυστάλλου. Αἱ ἀρχαιότεραι μαρτυρίαι τοῦ Μεξικοῦ ἀναφέρουσι φυσικοὺς κρυστάλλους τετμημένους ἐποχῶν 2000 ἐτῶν π. Χ. Ἀλλὰ καὶ ἀσυζητητὶ παραδεχόμενοι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔτεμον οὔτε ἔστιλβον τὴν ὕελον, ἐξετέλουν τὰς ἀνάγκας τῶν ὡς ἐξῆς. Μετεχειρίζοντο μικρὰς φυάλας ἐκ λεπτοτάτης ὕελου, κοίλας καὶ στρογγυλάς, ὧν τὰ στόμια ἦσαν ὀξεία περίξ, ἡ δὲ ἐπιφάνεια ἀνάκοιλος. Εἶχον σχῆμα

φακοῦ· αἱ φυάλαι αὗται ἐπληροῦντο ὕδατος ('). Σήμερον ἀκόμη ὁ τρόπος οὗτος διαιωνίσθη εἰς τινὰς βιομηχανίας, καὶ οἱ τὴν ἐσπέραν ἐργαζόμενοι ἐργάται βοηθεῖα τοῦ φωτός, διερχομένου δι' ὑελίνων σφαιρῶν πεπληρωμένων ὕδατος. Ἐν τῷ διυλισμένῳ τούτῳ ὑγρῷ ὑπάρχει ὠρισμένον τι ποσὸν θειούχου χαλκοῦ, παρέχοντος εἰς τὸ ἐκ τῶν σφαιρῶν φῶς, ἐκτὸς τοῦ ἀναλόγου τῆς διαμέτρου μεγέθους, καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ ποσῶς διότι κατὰ τὸν Δίωνα Κάσσιον καὶ τὸν Πλίνιον οἱ ἀρχαῖοι κατεσκεύαζον ὕελον ἐλαστικὴν.

Ὁ Πολύβιος δὲ ὀμιλῶν περὶ τῶν περιῶν ὁ λόγος τηλεσκοπίων, ὀμιλεῖ περὶ πραγμάτων γνωστοτάτων κατὰ τὴν ἐποχὴν του, ὥστε ἦσαν πρὸ πολλοῦ γνωστά. Ἡ κατασκευὴ βεβαίως τῶν δακτυλιολίθων ἦτον ἀρχαιοτάτη· καὶ ὁ τυχῶν ἐννοεῖ ὅτι ἐπὶ ἐπιφανείας ἐνὸς περιῶν τετραγωνικοῦ ἑκατοστομέτρου, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαράξῃ τις διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ συμπλέγματα ἐκ πολλῶν πολλακίς προσώπων φερόντων καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἱματισμοῦ των, ὥστε ἐξ ἀπάντων τῶν τεκμηρίων τούτων ἐξάγεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον καὶ μετεχειρίζοντο ὄχι μόνον τοὺς τηλεγράφους, ἀλλὰ καὶ τὰ δίοπτρα ('), ὥστε ἐνταῦθα ἀρμόζει εἶπερ ἄλλοτε ποτε τὸ : *rien n'est nouveau sous le soleil.*

Α. Ν. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.

(') Senèque, Natural. quaest, Βιβλ. Α'. κεφ. 5'.

(') Ἀποροῦμεν πῶς λόγου γενομένου ἐσχάτως ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἰατρικῇ Ἑταιρίᾳ περὶ τῆς πρώτης χρήσεως τῶν δίοπτρων, δὲν ἀνεφέρθησαν τὰ ἀνωτέρω χωρία τοῦ Πολυαίνου καὶ Πολυβίου, ἀλλὰ μόνον τὸ πασίγνωστον χωρίον τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅπερ ἅπαντες οἱ σχολιασταὶ καὶ μεταφρασταὶ αὐτοῦ δεόντως σημειώνουσιν. (Ὁρα Ἀσκληπιόν, σύγγραμμα περιοδ. τῆς ἐν Ἀθήναις ἰατρικῆς Ἑταιρίας τόμ. ΙΒ' τεῦχος Α'. σελ. 32 : 1874).

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ.

Αί κατά τήν τελευταίαν δεκαετίαν τάσεις τῆς ἡμετέρας φορολογίας εἶναι ἀξίαι μεγάλης προσοχῆς. Ἐνῶν κατά τὸ 1864 ὁ προϋπολογισμὸς ὑπέβαλε τὸ ἔθνος εἰς τὴν πληρωμὴν 23 348 685 δραχμῶν, κατὰ τὸ 1873 ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ 35 757 000, τούτέστιν ἐπὶ μᾶλλον 12 ½ σχεδὸν ἑκατομμύρια δρ. Ἐν τόσῳ μικρῷ χρόνῳ διαστήματι τὰ βάρη τῆς ἐπικρατείας ἠϋξήθησαν οὕτω κατὰ τὸ τρίτον, χωρὶς ἐπέκτασιν ὀρίων, χωρὶς αὔξησιν δημοσίων ἔργων καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ καχεκτικοῦ διοικήσεως κύκλου.

Ἐν τῷ σοβαρωτάτῳ τούτῳ φαινομένῳ, τοῦ ὁποίου παραλείπω τὰ σκιερώτερα χρώματα, πρέπει νὰ μελετηθῇ κατὰ πόσον τὰ βάρη διανεμόνται ἐπὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας κλάδων. Διότι ἐὰν συνήθως τὸ ταμειυτικὸν πνεῦμα εὐχαριστῆται εἰς τοὺς παχυτέρους ἀριθμοὺς, μικρὰν δεικνύον εὐαισθησίαν πρὸς τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν οὗτοι ἀπορέουσιν, ἀπ' ἐναντίας διὰ τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην ἢ ἀνάπτυξιν τῶν πηγῶν τούτων τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἀποτελεῖ ζωηρότατον, εἰς ὑπατον βαθμὸν, διαφέρον.

Αἱ σημαντικώτεραι πρόσοδοι τοῦ ἡμετέρου δημοσίου θησαυροῦ ἠκολούθησαν ἐν τῇ δεκαετίᾳ 1864—73 τὴν ἐξῆς ἀνάπτυξιν.

	1864	1873
Ἐγγειος φόρος καὶ ἐπικαρπία	7 632 800 δρ.	9 400 000 δρ.
Τελώνια	5 000 000 »	10 700 000 »
Χαρτόσημον	2 100 000 »	3 350 000 »
Φόρος ἐπὶ τῶν ζώων	1 350 000 »	1 450 000 »
» » » οἰκοδομῶν	900 000 »	625 000 »
Ἄλας	650 000 »	750 000 »
Μεταλλεῖα καὶ ὄρυκτά	450 000 »	1 592 000 »
Ταχυδρομεῖον	447 000 »	650 000 »
Ἐπιτηδεύματα	400 000 »	800 000 »
Ὅλον	18 899 000 δρ.	29 317 000 δρ.
Λοιπὰ ἔσοδα	4 449 685 »	6 440 000 »
Ὅλον	23 348 685 δρ.	35 757 000 δρ.

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ἐξάγεται, ὅτι μεταξὺ ὄλων τῶν φόρων μόνοι οἱ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν εἶναι εἰς ἐλάττωσιν. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι πρόκειται ἀπλῶς περὶ προϋπολογισμῶν καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1864 ἐβεβαιώθησαν οἱ φόροι οὗτοι ἀπὸ 900 000 εἰς 590 000. Τὸ ἄλλας καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ζώων φόρος μικρὰν σχετικῶς ἀνάπτυξιν δεικνύουσιν (ἀνὰ 100 χιλ. δρ.). Τὸ ταχυδρομεῖον εἶναι ἐπαισθητῶς ζωηρότερον (κατὰ 233 χιλ. δρ. ἐπὶ πλεόν). Τὸ χαρτόσημον ἀποδεικνύει τὴν ἔκτασιν τῶν συναλλαγῶν, αἵτινες πληρώνουσιν αὐτὸ, διότι προσφέρει ἐπὶ πλεόν 1 ¼ ἑκατομ. δρ. Ἡ μείζων ἀνάπτυξις ἀπαντᾶται ἐπὶ τῆς ἐξ ὄρυκτῶν καὶ μεταλλείων προσόδου τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, διότι ὑπερετριπλασιάσθη αὕτη (727 χιλ. δρ. ἢ σμύρις, 670 χιλ. δρ. αἱ σκωρίαί τοῦ Λαυρίου, 30 χιλ. αἱ στρεμματικά τῶν μεταλλείων παραχωρήσεις). Ἡ ἀπὸ τῆς καλλιεργουμένης γῆς δημοσία πρόσοδος ἠϋξήσε κατὰ 2 σχεδὸν ἑκατομμύρια. Τέλος τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰ τελώνια προσεκλήθησαν νὰ δώσωσι διπλασίους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς δεκαετίας καρπούς.

Ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰ ἐκ τῶν ὄρυκτῶν καὶ μεταλλείων εἰσοδήματα, ἐν τοῖς ὁποίοις ὅμως ὑπολείπεται πάντοτε εἰς σπουδαίαν ἔρευναν τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἐπιβαρύνεται ἀτόπως ἢ κυρίως μεταλλουργικῆ τοῦ ἔθνους ἐργασία, ἐπὶ τῶν λοιπῶν δημοσίων εἰσοδημάτων προξενεῖ μεγάλην ἐντύπωσιν ἢ γενικὴ τῆς παρ' ἡμῖν φορολογίας τάσις εἰς μείζονα ὀσημέραι ἐπιβάρυνσιν τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ζωῆς. Ἴνα ἐννοηθῇ κατὰ βάθος ἡ διεύθυνσις αὕτη τοῦ παρ' ἡμῖν ταμειυτικοῦ πνεύματος, ἀρκεῖ ἡ σύγκρισις αὐτῆς πρὸς τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ συμβαίνοντα ἐπὶ τινῶν κεφαλαιωδιστάτων φόρων.

	1842	1872
Φόρ. τῆς γῆς καὶ τῶν οἰκοδ.	3 000 000 λιρ. σ.	2 300 000 λιρ. σ.
» ἐπὶ τῆς ζαχαρέως	5 300 000 » »	3 300 000 » »
» ἐπὶ τοῦ τεύου	3 900 000 » »	3 200 000 » »
» ἐπὶ τοῦ καφέ	900 000 » »	200 000 » »
Ἄλλα τελωνιακὰ δικαιώματα	5 000 000 » »	600 000 » »
Ἄλλα βάρη ἐπὶ τῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης ἀντικειμένων	3 500 000 » »	600 000 » »
	21 600 000 λιρ. σ.	10 200 000 λιρ. σ.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος προάγεται εἰς πληθυσμὸν, εἰς πλοῦτον, εἰς παντοίας κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς σχέσεις, ἢ ἐπὶ τῶν πρώτων ἐφοδίων τῆς ζωῆς φορολογία τοῦ παριστᾶ ἐν διαστήματι τριακονταετίας ἐλάττωσιν κατὰ $11 \frac{1}{2}$ σχεδὸν ἑκατομ. λιρ. στ. Εἰς τὰ ὄμματα ἐπιπολαίου κριτοῦ τὸ σύμπτωμα τοῦτο ἔχει τὸν χαρακτήρα τῆς οἰκονομικῆς ἀντιφάσεως, διότι ἔπρεπεν ἀναλόγως τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως καὶ τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπικρατείας νὰ πολλαπλασιασθῶσι. Μήπως ἐν Ἑλλάδι δεκαετῆς περίοδος δὲν ἤρκεσεν, ὡς εἶδομεν, νὰ διπλασιάσῃ τὰ τελωνιακὰ εἰσοδήματα καὶ νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν μερίδα τῆς γῆς διὰ δύο νέων ἑκατομμυρίων; Ἢ ἂν ἤρχοντο οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι, ἢ δυνάμεθα νὰ δώσωμεν μαθήματα εἰς τοὺς μᾶλλον προκεχωρημένους λαοὺς. Ἀτυχῶς ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἀριθμοὶ, καλοῦντες τὴν μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν μελέτην.

Ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀπὸ τοῦ 1842 μέχρι τοῦ 1872 τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἀγγλικῆς ἐπικρατείας μαρτυροῦσι κολλοσσαίαν ἀνάπτυξιν, διότι ἀπὸ 52 ἑκατομ. λιρ. στ. ἀνεβιβάσθησαν εἰς 76 ἑκατομ. λιρ. στ. Ἐὰν ἢ ἐπὶ τῶν πρώτων ἐφοδίων τῆς ζωῆς φορολογικὴ ἔντασις ἠλαττώθῃ ἐν Ἀγγλίᾳ, δὲν εἶναι τοῦτο πάθημα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀλλ' αὐστηρὰ συνέπεια τῆς προνοίας τοῦ νομοθέτου, ὅστις κατεβίβασε τοὺς ἐπὶ τῶν πρώτων ἀναγκῶν φόρους, ἵνα διευκολύνῃ τὴν ζωὴν τῶν μεγάλων πληθυσμῶν. Ἐνῶ δὲ τοιοῦτοτρόπως ὑποβηθεῖται ἢ περαιτέρω οἰκονομικὴ τοῦ τόπου ἀνάπτυξις, ἐνδεικτικώταται εἶναι περιπλέον αἱ φορολογικαὶ τάσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολυτελεῖαν, οὕτως εἰπεῖν, κατανάλωσιν.

	1842	1872
Πνευματικὰ ποτά . . .	7 600 000 λιρ. στ.	18 600 000 λιρ. στ.
καπνός	3 500 000 » »	7 000 000 » »
ζύθος	5 300 000 » »	7 500 000 » »
	<u>16 400 000 λιρ. στ.</u>	<u>33 100 000 λιρ. στ.</u>

Τοιοῦτο σύστημα φορολογίας, ἀποτελειομένης μᾶλλον εἰς τὴν κατάχρησιν τῶν ἀναγκῶν ἢ τὴν λογικὴν τούτων ὑπηρεσίαν, νομίζω ἀρμονικώτερον τοῦ ἀπροσέκτου ἐκείνου τα-

μειυτικοῦ πνεύματος, τοῦ ὁποίου ἢ ὅλη ἀρετὴ σώζεται ἐν μόνῃ τῇ πεπατημένῃ ὁδῷ. Ἐκ πρώτης ὄψεως ἐλάχιστον θεωρεῖται, ἂν εἰς τὸν ἤδη ὑπάρχοντα φόρον προστεθῇ καὶ ἐν περιπλέον δέκατον ἢ εἰκοστόν. Τοιαύτη μέθοδος, εἰσδύουσα κατὰ μικρὸν ἐν τῇ φορολογικῇ τῶν ἐθνῶν πρακτικῇ, φέρει κατὰ νοῦν τὴν πρεσβύτιδα ἐκείνην, ἣτις, συνεθίζουσα καθ' ἑκάστην νὰ ἀνασηκῶνῃ τὸν μόσχον αὐτῆς, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐγείρῃ αὐτὸν καὶ βουὴν καταστάντα. Μέχρι τίνος ὁμως ὀρίου δύνανται νὰ φθάσωσι τοιαῦτα πειράματα ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τῶν ἐθνῶν, εἶναι πάντοτε χρόνου ζήτημα, τοῦ ὁποίου ἢ ἱστορία μαρτυρεῖ πάντοτε καταστρεπτικὴν τὴν λύσιν. Δύνασθε οὕτω νὰ αὐξάνητε ἀδιακόπως τοὺς φόρους τῆς ζωῆς μέχρι τοῦ σημείου καθ' ὃ θὰ ἀρχίσῃ ἀφεύκτως ἢ φθορὰ αὐτῆς. Καὶ εἶναι τινόντι δεινὸν σύμπτωμα, ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ δεκαετίᾳ ἠυξήθησαν παρ' ἡμῶν αἱ φορολογικαὶ μονάδες τῆς ἀναποφεύκτου καὶ κοινῆς καταναλώσεως πολὺ πλείοτερον τοῦ ὅσον ἀναλόγως ἠλαττώθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀρκεῖ νὰ συγκρίνῃ ὁ ἀναγνώστης τοὺς ἀνωτέρω Ἑλληνο-Ἀγγλικούς πίνακας, ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς μεταξὺ τοῦ προϋόντος ἐν γένει τῶν φόρων καὶ τῆς μονάδος αὐτῶν ἀντιθέσεως πρὸς τοὺς οἰκονομικοὺς τῶν δύο ἐπικρατειῶν ὄρους. Πρὸς δεῖγμα δὲ μᾶλλον συγκεκριμένον, δὲν δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπιτηδευματιῶν ὑπῆρξε σχετικῶς μᾶλλον εὐρωστος ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1864—73, ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1842—72. Καὶ ὁμως ἐν Ἀγγλίᾳ, καθ' ὅλην τριακονταετίαν, τὰ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων δημόσια εἰσοδήματα ἀνεβιβάσθησαν ἀπὸ 2 700 000 λιρ. στ. εἰς 3 900 000 λιρ. στ. ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι, κατὰ μόλις δεκαετίαν, ἐδιπλασιάσθησαν. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι, τόσον ἐπὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν τελωνιακῶν τῆς καταναλώσεως βαρῶν, ἡ φορολογικὴ ψαλὶς πλησιάζει ἐν Ἑλλάδι πλείοτερον τὸ δέγμα τῶν μεγάλων πληθυσμῶν.

Ἀπέναντι τοιοῦτων τάσεων οἱ ἔχοντες πολλὰ ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς ἔχοντας ὀλίγα. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι μόλις θυσιάζουσι ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς καταναλώσεως εὐτελεῖς σχετι-

κῶς ποσὸν εἰς συντήρησιν τῆς ἐπικρατείας, χάριν ταύτης οἱ δεῦτεροι ἐπαισθητῶς περιορίζουσι τὰ ἐφόδια τῆς οἰκογενειακῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην ἡ ἰδέα τῆς φορολογίας τῶν εἰσοδημάτων (incomes tax) παρίσταται μετὰ μείζονος διαφέροντος τοῦ ὅσον κοινῶς νομίζεται, καὶ ἡ κανονικὴ ἀποκατάστασις τῆς φορολογίας τῆς γῆς ἀποτελεῖ ζήτημα κοινωνικὸν πρώτης τάξεως. Διότι ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κινητοῦ πλούτου κατὰ κοινὴν πείραν εἶναι περίπου διπλασία τῆς τοῦ ἀκινήτου, ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ πρακτικῇ, καὶ τῆς φορολογίας τῆς γῆς καὶ τῆς φορολογίας τῆς καταναλώσεως, τὸ κατ' ἐξοχὴν φορολογούμενον ὑποκείμενον εἶναι ὁ μέγας καὶ σχετικῶς πενέστερος πληθυσμὸς, τὰ δὲ μέγιστα ἐν τῷ κοινωνικῷ σώματι εἰσοδήματα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἀριθμητικῆς ἰσότητος μεγάλην κατεργάζονται γεωμετρικὴν ἀνισότητα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις εἶναι ἡ μόνη ἀληθοῦς πηγὴ τῆς μορφώσεως νέων μεγάλων περιουσιῶν. Μεγάλην περιουσίαν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τις ἐκ κληρονομίας, διὰ γενναίας δωρεᾶς καὶ διὰ τυχηρῶν παιγνίων ἢ παιγνιωδῶν ὑπολογισμῶν. Ἄλλ' ἡ ἀπόκτησις περιουσίας δὲν εἶναι καὶ μόρφωσις νέας περιουσίας. Διὰ τῆς κληρονομίας, διὰ δωρεᾶς, διὰ παιγνίων μεταβιβάζεται ἀπλῶς ὑφισταμένη περιουσία ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλον. Μόνη ὅμως ἡ ἀποκτωμένη δι' οἰκονομικῆς τινὸς ἐπιχειρήσεως δύναται νὰ ᾔγῃ νέα καὶ μεγάλη.

Τίς ἡ ἀληθοῦς φύσις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως, τίνες δὲ οἱ οἰκονομικοὶ λόγοι τῆς ἰδιαιτέρας ἀμοιβῆς, τόσον ἐκτάκτου ποσότητος, τοῦ ἐπιχειροῦντος, ποία τὰ εἶδη καὶ αἱ προικιλίαι τῶν ἐπιχειρήσεων, τίς δὲ ἡ θέσις καὶ αἱ ἀρεταὶ τοῦ

ἀληθοῦς ἐπιχειρητοῦ. Ἴδοῦ ἐν συνόψει τὰ ζητήματα, ἅτινα διὰ βραχέων προτίθεται νὰ ἐξετάσῃ ἡ παροῦσα μελέτη.

Α'.

Καὶ αἱ ἀκίνητοι κτήσεις, καὶ ἡ ἐργασία καὶ τὰ κεφάλαια εἶναι πηγαὶ παραγωγῆς καὶ πλουτισμοῦ. Ἄλλ' ἡ οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις δὲν εἶναι οὔτε ἀπλῆ καλλιέργεια ἢ ἐπιμελεια ἀκινήτων, οὔτε ἀπλῆ βιομηχανία ἢ ἐμπορία. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ ἀκινήτων καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐμπορίᾳ ἐπιδιώκει ἰδιάζοντα, νέον συνδυασμὸν τῶν παραγωγικῶν πηγῶν, πρὸς κρείσσονα παραγωγὴν τῆς συνήθους.

Πῶς δύναται ἡ οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις νὰ φέρῃ κρείσσονα τῆς συνήθους καὶ ἐκτάκτον παραγωγὴν; α) δι' ἀνακαλύψεως ὀλιγοδαπανωτέρας παραγωγῆς β) διὰ χρησιμοποιοῦσεως ἢ κρείσσονος χρησιμοποιοῦσεως οἰκονομικῆς ἀχρηστων ἢ μικρᾶς ἀξίας πραγμάτων γ) δι' ἐφευρέσεως νέων ἀναγκῶν ὧν τὴν θεραπείαν διώκει ἡ ἐπιχείρησις. Ἄλλὰ πᾶσα ἐφεύρεσις κατορθοῦται δι' ἐνεργείας τῆς φανταστικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς καὶ ἀναγκαίως φέρει ἐν ἑαυτῇ στοιχεῖα φαντασίας, καθόσον ὑπολογίζει πολλάκις ἐκ τῶν προτέρων συνεπειάς, περὶ ὧν δὲν χωρεῖ ἐκ τῶν προτέρων ἀκριβῆς ὑπολογισμὸς. Διὰ τοῦτο εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ νομίζῃ τις ὅτι ἐφεῦρεν νέαν τινὰ διὰ νέου συνδυασμοῦ μέθοδον παραγωγῆς καὶ ὁμῶς ἐν μεγίστῃ νὰ εὐρίσκῃται πλάνη. Καὶ διὰ τοῦτο ἰδιαζόντως χαρακτηρίζει τὰς ἐπιχειρήσεις ἐκ τῶν προτέρων ὁ κίνδυνος. Τὸν κίνδυνον τοῦτον πρέπει νὰ φέρῃ τις, οὗτος δὲ εἶναι ὁ ἀληθῶς ἐπιχειρῶν, ὅστις διενεργεῖ τὴν ἐπιχείρησιν τῇ ἀποκλειστικῇ ἢ τῇ πρωτίστῃ αὐτοῦ ἐνοχίᾳ εἰς τὸν κίνδυνον.

Τρία λοιπὸν τὰ κύρια προσόντα πάσης ἀληθοῦς οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως α) ἡ καινότης τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παραγωγικῶν πηγῶν β) ἡ οἰκονομικὴ ἐφεύρεσις καὶ γ) ὁ κίνδυνος ὃν φέρει ἐν πρώτοις ὁ ἐπιχειρῶν.

Τῶν τριῶν τούτων προσόντων τὰ δύο πρῶτα δύνανται

νά συμπίπτωσι ἐνίοτε, διότι πολλάκις ἢ ἐφεύρεσις συνίσταται ἐν αὐτῇ τῇ καινότητι τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παραγωγικῶν πηγῶν, ὅταν διὰ τῆς καινότητος ταύτης ἢ παραγωγή καθίσταται οἰκονομικωτέρα ἢ ἀφρονωτέρα. Συνήθως ὅμως ἢ καινότης τοῦ συνδυασμοῦ εἶναι συνέπεια τῆς ἐφευρέσεως, καθόσον ἢ καινότης τοῦ ἐπιχειρητέου συνεπάγεται σχεδὸν πάντοτε εἰς καινότητα τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παραγωγικῶν πηγῶν. Τὸ τρίτον ὅμως προσόν, τὸ τοῦ κινδύνου εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια τῶν δύο πρώτων, τούτων δὲ οὐχὶ ἀμέσως ἀλλὰ καθ' ὅσον τίθενται εἰς ἐνέργειαν, εἰς πραγματοποίησιν. Διότι ἢ πρώτη πραγματοποίησις νέου τινὸς ἐπιχειρήματος παρίσταται πάντοτε ὡς δοκιμασία, καὶ ἢ εὐλογόφανεστὰτη δὲ ἐπιχειρήσις πολλάκις ἀποτυγχάνει, ὡς καὶ ἀτυχέσταται φαινόμενα τὸ πρῶτον ἐπέτυχον ὕστερον πληρέστατα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως κίνδυνος δὲν ἀναφέρεται ἐνίοτε εἰς μόνην τὴν περιουσίαν τοῦ ἐπιχειρητοῦ, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ περιστάσεις διακινδυνεύουσαι αὐτοῦ πρὸς τῇ περιουσίᾳ καὶ τὴν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λύεται εὐχερῶς τὸ ζήτημα εἰ τὸ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδος δέον νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀποφορᾶς ἐξ ἀκινήτων (rente) ἢ εἰς τὴν τοῦ τόκου ἢ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Καὶ κατὰ τρία οὐσιώδη αὐτῆς στοιχεῖα ἢ ἐπιχειρήσις ἀνήκει εἰς τὴν ἐργασίαν, οὐχὶ βεβαίως τὴν συνήθη, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἐργασίας καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ κέρδος αὐτῆς εἶναι ἀμοιβὴ ἐργασίας. Ὅτι ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως προκύπτει πέραν τοῦ συνήθους τόκου τῶν ἐν χρήσει τεθέντων κεφαλαίων, πέραν τῆς συνήθους ἀποφορᾶς τῶν ἐν χρήσει ἀκινήτων, πέραν τῆς συνήθους ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, τοῦτο εἶναι ἢ ἰδιάζουσα ἀμοιβὴ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ αὕτη ἀνήκει τῷ ἐπιχειροῦντι. Ἐάν ὅμως οἱ μετέχοντες εἰς τὴν ἐπιχείρησιν διὰ κεφαλαίων ἢ δι' ἐργασίας ἀπολαύουσι καὶ τῶν κερδῶν αὐτῆς, τοῦτο συμβαίνει ὅταν καὶ οὗτοι συνεπιχειρῶσιν, συνεπιχειροῦσι δὲ ὅταν κοινωνῶσι ἐνός τινος προσόντος τῆς

ἐπιχειρήσεως, ἰδιαζόντως ὅταν μετέχωσι τοῦ κινδύνου, ὅταν ὑπάρχη δηλονότι ἑταιρία.

Ἐκ τῶν αὐτῶν λύεται καὶ ἢ ἀπορία ἢ προβαλλομένη ἐκ τινων κοινοποιούντων τὰς κτήσεις περὶ τῆς δῆθεν ἀδικίας τῆς προσγινομένης εἰς τοὺς ἐργάτας παρὰ τῶν ἐπιχειρητῶν, ὅτι ἐνῶ ἐκεῖνοι τελοῦσι ἅπασαν τὴν ἐργασίαν οὗτοι ἀποφέρουσι τὸ κέρδος. Ἐκ τῶν κοινοκτημονικῶν οἱ μὲν ἀρνοῦνται, ὡς γνωστὸν, τὴν παραγωγικότητα τῶν κεφαλαίων, οἱ δὲ τὸ δικαίωμα πρὸς ὠφέλειαν ἐκ μόνης τῆς χρήσεως τῶν κεφαλαίων ἀνευ ἐργασίας. Οἱ ἐπιεικέστεροι ὅμως ὡς ὁ Λασσάλης, ὁ Δυρίγγιος καὶ ἄλλοι ὁμολογοῦσι μὲν ἀμφοτέρω, ἀλλὰ τοσοῦτω δριμύτεροι ἀντεπεξέρχονται κατὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐπιχειρητῶν. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐπιχειρητῶν λέγουσι δὲν εἶναι ἀπλή ἀμοιβὴ ἐργασίας, δὲν εἶναι ὁ καρπὸς τῆς χρήσεως τῶν κεφαλαίων ἢ τῶν ἀκινήτων, ἀλλὰ δι' ἐντέχνου δεξιότητος σφετερίζεται τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἐργασίας προϊόν κέρδος, ἀπονέμει δὲ εἰς τοὺς ἀληθῶς κατεργαζομένους τοῦτο ἐργάτας τὸ σύνθηδες ἀντίτιμον τῆς ἐργασίας τὸ ὀριζόμενον διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἐκ τῆς ζητήσεως καὶ τῆς παροχῆς ὡς ἐπὶ παντὸς ὠνίου. Ἀλλὰ καὶ ἢ φαινομένη αὕτη ἀδικία δὲν εἶναι ἀληθῆς καὶ ὑποστατή. Διότι καὶ οἱ κοινοκτημονικοὶ δὲν δύνανται νὰ ἀμφισβητήσωσι ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ ἐργασίας πρὸς ἐργασίαν καὶ ὅτι ἀδικον εἶναι ἐπίσης νὰ ἀμείβωνται ἐξ ἴσου οἱ ἐργαζόμενοι ἀνίσως, ὡς καὶ τοῦναντίον ἴσως ἐργαζόμενοι νὰ ἀμείβωνται ἀνίσως. Ἡ συζήτησις λοιπὸν περιορίζεται καὶ εὐκρινίζεται μᾶλλον διὰ τῆς ἐπομένης θέσεως τοῦ ζητήματος. Εἶναι ἢ ἐργασία τοῦ ἐπιχειρητοῦ ἢ αὕτη καὶ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν συνήθων ἐργατῶν ἢ ὄχι; ἐάν δὲ καὶ εἶναι διάφορος, εἶναι αὕτη ἐπὶ τοσοῦτον διάφορος ὅσον καὶ ἢ ἀμοιβὴ; καὶ ἐν γένει εἶναι ἢ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρητοῦ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ;

Ἡ ἐργασία κρίνεται ἐκ τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτῆς. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ γίνεται καὶ ἢ σύγκρισις τῶν διαφόρων ἐργασιῶν. Ἀλλ' οὔτε τὸ ποιὸν οὔτε τὸ ποσὸν ἐξετάζεται

ἐπὶ οἰκονομικῶν ἐργασιῶν ἀπολύτως. Οὐχὶ ἡ παραγωγὴ καλλίονος, ὠραιότερου καθιστᾷ κρείσσονα τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἡ παραγωγὴ χρησιμωτέρου, οἰκονομικωτέρου, διαρκεστέρου προϊόντος. Ὡσαύτως κατὰ τὸ ποσὸν τὸ πλεῖον πρέπει νὰ ἦναι ἐπίσης καλὸν διὰ νὰ ἦναι προτέρημα ἡ παραγωγὴ πλείονος. Ἡ ἐργασία εἶναι λοιπὸν κρείσσων ὅταν οἰκονομικῶς ἦναι παραγωγικωτέρα καὶ ἐπὶ τοσοῦτον κρείσσων ἐφ' ὅσον παραγωγικωτέρα. Ἡ δὲ ἀμοιβὴ αὐτῆς εἶναι τότε μόνον δικαία, ὅταν κατὰ τὸ μέτρον τῆς παραγωγικότητος ὀρίζεται. Ὁ ὀλίγα παράγων πρέπει νὰ κερδαίνῃ ὀλίγα καὶ ὁ πολλὰ πολλὰ. Καὶ ὁ συμβαλλόμενος ἄρα ὀλίγα ὀλίγα πρέπει καὶ νὰ κερδαίνῃ ὡς τοῦναντίον ὁ συμβαλλόμενος πολλὰ. Ἀλλ' εἶδομεν ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς οἰκονομικῆς φύσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅτι τὰ ἔκτακτα αὐτῆς κέρδη εἶναι προϊόν καθαρὸν τῆς ἐκτάκτου διανοητικῆς οἰκονομικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ κινδύνου. Ὅστις προσάγει ταῦτα ἢ μετέχει αὐτῶν ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιχειρήσει ἐκεῖνος καὶ δικαιούται εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ ἐξ αὐτῶν κέρδους. Ἀλλ' ὁ ἐργάτης ἐργάζεται ἄνευ κινδύνου καὶ ἀμείβεται εἴαν τε ἐπιτύχῃ, εἴαν τε ἀποτύχῃ ἢ ἐπιχειρήσῃ, εἰς τὴν διανοητικὴν δὲ ἐργασίαν τοῦ συνδυασμοῦ καὶ τῆς ἐφευρέσεως δὲν ἔχει συνήθως οὐδεμίαν μετοχὴν.

IV.

Συνήθως ὑπολαμβάνουσι πολλοὶ ὅτι πᾶσα ἐπιχείρησις συνεπάγεται ἀναγκαίως μεγάλων κεφαλαίων χρῆσιν, ὅτι δὲ δαπάνη ὑπερόγκων κεφαλαίων πρὸς οἰκονομικοὺς σκοποὺς εἶναι ταυτόσημον τῇ ἐπιχειρήσει καὶ ὅτι τέλος, ἐπειδὴ ἡ ἐπιχείρησις λαμβάνει τὴν ἀρχὴν κυριώτατα ἀπὸ ἰδιόζοντος συνδυασμοῦ κεφαλαίου, ἐργασίας καὶ φυσικῶν δυνάμεων, συνήθως εἰς καταρτισμὸν ἐπιχειρήσεως πρέπει νὰ συντρέχωσι ταῦτα πάντα παρά πολλῶν καὶ διαφόρων παρεχόμενα καὶ ὅτι ὁ ἐπιχειρητὴς πρέπει ἀναγκαίως νὰ ἦναι ἅμα κεφαλαιοῦχος ἢ ἐργάτης ἢ κτηματίας. Αἱ δόξαι αὗται, αἱ τόσῃ συνήθειαι ἄλλως, ἀπτοῦται ἐπὶ μέρους μόνον τῆς

ἀληθείας. Εἶναι ἀληθές ὅτι πολλαὶ ἐπιχειρήσεις μόνον μεγάλη κεφαλαίων δαπάνη δύνανται νὰ εὐοδωθῶσι. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν πολλαῖς συνέρχονται εἰς καταρτισμὸν ἐπιχειρήσεως κεφαλαιοῦχοι καὶ ἐργάται χωρὶς ἕκαστοι, ὁ δὲ ἐπιχειρητὴς εἶναι πολλάκις διάφορος ἀμφοτέρων. Δὲν εἶναι ὁμῶς καὶ ἀληθές ὅτι ἐνθαδῆποτε δαπανῶνται καθ' ὑπερβολὴν πολλὰ πρὸς οἰκονομικὴν παραγωγὴν, ὅτι ἐνταῦθα ὑπάρχει ἀναγκαίως καὶ ἐπιχειρήσις. Δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι ἀληθοῦς οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνευ μεγάλων κεφαλαίων δαπάνης. Οὐχὶ δὲ σπάνιον ἀλλὰ συχνότατον εἶναι ὁ αὐτὸς νὰ ἦναι ἐπιχειρητὴς καὶ ἅμα κεφαλαιοῦχος καὶ παρέχων κτήματα καὶ ἐργασίαν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν.

Ἡ πολλὴ σύγχυσις προέρχεται συνήθως ἐκ τούτου, ὅτι πολλαὶ ποριστικαὶ παραγωγαὶ διότι φέρουσι ἕνα τινα ἐπιχειρηματικὸν χαρακτήρα, λαμβάνονται συνήθως ὡς ἀληθεῖς ἐπιχειρήσεις. Τοῦτο συμβαίνει συνήθως ἐπὶ παραγωγῶν φερουσῶν οἰκονομικὸν τινα κίνδυνον. Ὁ κίνδυνος εἶναι βεβαίως εἰς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως ὅρος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ μόνος. Δύνανται δὲ νὰ ἐνεργῇ τις οἰκονομικὰ μετὰ κινδύνου χωρὶς ἀληθῶς νὰ ἐπιχειρῇ. Ὁ ἀνιδρύων φέρει εἰπεῖν ὁμοίον τι ὑφισταμέναις παραγωγαῖς, ὁ μετερχόμενος τὸ πρῶτον ἐμπορίαν ἢ μετέρχονται ἤδη καὶ ἄλλοι, ὁ ἀνιδρύων βιομηχανικὸν κατάστημα ὁμοίον προϋπάρχουσιν ἤδη, κινδυνεύει βεβαίως, καθόσον ἡ πλείων παραγωγὴ δύναται νὰ ὑπερακοντίσῃ τῆς ζήτησεως καὶ τῆς χρείας, ἢ ὑπερβολικὴ δὲ παραγωγὴ ἄνευ ἀναλόγου ζήτησεως νὰ φέρῃ ἔκπτωσιν τιμῶν καὶ ζημίαν. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος κίνδυνος δὲν εἶναι ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐπιχειρήσεως. Διότι αἱ τοιαῦται παραγωγαὶ εἶναι ἀπλᾶ ἔπαναλήψεις ὑφισταμένων καὶ στεροῦνται τῶν οὐσιωδεστάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως, τῆς καινότητος τοῦ συνδυασμοῦ τῶν οἰκονομικῶν πηγῶν καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐφευρέσεως.

Κατὰ τὰ μέγροι τοῦδε εἰρημένα οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις εἶναι δυνατὴ ἐν πάσι τοῖς κλάδοις τῆς παραγωγῆς, ἐν τῇ

τῆ γεωργίᾳ καὶ τῆ κτηνοτροφίᾳ, ἐν τῆ ἀνορύξει ὀρυκτῶν καὶ μετάλλων, ἐν παντί εἶδει τεχνουργίας, ἐμπορίας, τραπεζῶν, ὡς καὶ ἐν ἐπιχειρήσει ἔργων δημοσίας χρήσεως καὶ ὠφελείας. Εἶναι δὲ δυνατὴ ἐν μικροῖς καὶ ἐν μεγάλοις. Ὡς δὲ ἐπὶ πάσης παραγωγῆς ὅτε μὲν ἔχει τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἢ πηγὴ παραγωγῆς, αἱ φυσικαὶ δυνάμεις λόγου χάριν ἢ ἡ ἐργασία ἢ τὰ κεφάλαια, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ὅτε μὲν τὸ πᾶν ἤρτηται ἐκ τῆς ἰδιαζούσης χρήσεως τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ὅτε δὲ ἐκ τῆς ἐργασίας, ὅτε δὲ ἐκ τοῦ κεφαλαίου, ὅτε δὲ καὶ ἐξ ἴσου συνδυασμοῦ καὶ τῶν τριῶν.

Αἱ ἐπιχειρήσεις εἶναι ὀλίγαι καὶ ἡ πρὸς αὐτάς ὀρμὴ μετρία ἐφ' ὅσον καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν κτημάτων εἶναι σχετικῶς γενναία. Τοῦναντίον δὲ εἶναι ἀκάθεκτος ἡ πρὸς αὐτὴν ὀρμὴ ὅταν οὔτε τὰ κεφάλαια ἀποφέρωσι γενναῖον τόκον οὔτε αἱ κτήσεις ἀμείβουσι διὰ τῆς παραγωγῆς γενναίως. Συμβαίνει ὅμως ἐνίοτε καὶ ἐν ὑπερόγκῳ τόκῳ καὶ γενναίᾳ καρπώσει κτήσεων, νὰ παρατηρηθῆται ἔκτακτος πρὸς ἐπιχειρήσεις κλίσις. Τὸ τελευταῖον εἶναι τότε φαινόμενον οἰκονομικῆς καχεξίας. Τὰς ἐπιχειρήσεις διώκουσι τότε οὐχὶ ὡς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ διότι ἐν γένει οἱ ἄνθρωποι ἐκλιπυσσῶν τῶν φανερῶν ἐλπίδων τρέπονται εἰς τὰς ἀφανεῖς, εἰς τὴν τύχην· ἀγαπῶσι δὲ τὰς ἐπιχειρήσεις ὡσαύτως, ὡς καὶ τὰ παίγνια καὶ τοὺς παιγνιώδεις ὑπολογισμοὺς, διότι πάντα ταῦτα παρέχουσι αἰφνιδίου καὶ γενναίου κέρδους προσδοκίαν, δυστυχῶς ὅμως καὶ ἐπίσης αἰφνιδίας καὶ γενναίας ζημίας.

Ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ἐπιχειρητοῦ παρατηρητέον, οἱ ἐπιχειρητῆς εἶναι συνήθως ὁ διοργανίζων καὶ ἐπιτηρῶν τὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ πολλάκις περιορίζεται καὶ εἰς ταπεινωτέρας ἐργασίας ὡς τὴν τοῦ λογιστοῦ ἢ τοῦ ταμίου, τῆς διευθύνσεως ἀνατιθεμένης εἰς ἐπὶ τούτῳ διοριζόμενον διευθυντὴν, ἐνίοτε δὲ ὡς ἐπὶ χειρωναξίας καὶ γεωργίας συνεργάζεται καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν κοινῶν ἐργατῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐνεργῆ διὰ πρακτόρων ἢ ἐπιχειρήσεις ἀνήκει εἰς αὐτόν, εἰς αὐτόν δὲ καὶ ἢ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀμοιβῆ ἐφ' ὅ-

σον ἢ ἐπιχειρήσεις συγκρατεῖται τῷ ἰδίῳ ὀνόματι καὶ τὸ βάρος πίπτει ἐπὶ τέλους εἰς αὐτόν.

Ἡ αἰτία ἀποτυχίας πολλῶν, πλείστων ἐπιχειρήσεων δὲν ἔγκειται πολλάκις ἐν αὐταῖς ταῖς ἐπιχειρήσεσι, αἵτινες δύνανται νὰ ἦναι ἀρισταί, ἀλλ' ἐν τῇ ἀδεξιότητι τοῦ ἐπιχειρητοῦ. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἀδεξιότης αὐτὴ ἐγένετο παραιτία ἀποτυχίας ἐπιχειρήσεων, διαγράφομεν ἐπὶ τέλους καὶ τὰς τοῦ ἀληθοῦς ἐπιχειρητοῦ ἀρετὰς οὕτως, ὅπως ὑποτυποῖ αὐτάς ὁ Roscher (Συστήματος τομ. Α'. § 196). Αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἐπιχειρητοῦ εἶναι ἠθικαὶ καὶ τεχνικαί. Καθόλου εἰπεῖν πρὸς ἐπιτυχίαν μεγάλου ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδους εἶναι μᾶλλον συντελεστικαὶ αἱ ἠθικαὶ ἢ διοικητικαὶ ἀρεταὶ τῶν τεχνικῶν. Εἰς τὰς ἠθικὰς ἢ διοικητικὰς τοῦ ἐπιχειρητοῦ ἀρετὰς ἀνήκουσι ἐν πρώτοις ἡ ἱκανότης, δι' ἧς δύναται τις νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς κεφαλαιούχους, ὑπακοὴν δὲ καὶ πειθῶν εἰς τοὺς ἐργάτας. Ἀπαιτεῖται ἰδίως ἰδιάζουσα διοικητικὴ ἱκανότης ἵνα τις μέγα σύνολον ἐξ ἀνθρώπων διοργανίσῃ κατὰ σκοπὸν καὶ διατηρῆ ἐν τάξει μετὰ σταθερότητος ἀλλ' ἄνευ μικρολογίας, μετὰ φειδοῦς ἀλλ' ἄνευ γλισχρότητος. Οὐχ ἥττον εἶναι ἀναγκαῖαι πολλάκις καρτερία καὶ παρουσία πνεύματος.

I. II. ΕΥΓΡΑΞΙΑΣ.

ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΙ ΚΑΙ ΑΣΩΤΟΙ.

Ὅταν ὁ Δάντης, περιηγούμενος ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Βιργιλίου τὸν Ἄδην, ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος τοῦ τρίτου κύκλου αὐτοῦ, «ἡ κατωφέρεια (λέγει ὁ μέγας ποιητής) ἐγένετο μᾶλλον ἀπότομος, εἰς τὸ ἄκρον δ' αὐτῆς εὗρομεν τὸν Πλοῦτον, τὸν φοβερόν τοῦτον ἐχθρόν. Μόλις οὗτος εἶδεν ἡμᾶς, διὰ βραγχώδους καὶ τραχείας φωνῆς ἐκραύγασεν: «ἔλθε, Σατάν, ἐν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς δόξης σου.» Ἀλλ' ὁ

γενναῖος ὁδηγός μου, ἀφθονος σοφίας πηγὴ, μοι εἶπε: «μὴ φοβοῦ· ὅση καὶ ἂν εἶναι ἡ δύναμις του, δὲν θὰ σὲ ἐμποδίσῃ νὰ καταβῆς ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ.» Ἐπειτα ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ὑπερήφανον δαίμονα: «σιώπα τῷ λέγει, κατήραμένε λύκε, φάγε τὰς σάρκας σου ἐν τῇ λύσσει σου. Δὲν καταβαίνομεν ἄνευ λόγου εἰς τὴν ἄβυσσον ταύτην. Τοιαύτη εἶναι ἡ θέλησις ἐκεῖ ἐνθα ὁ Μιχαὴλ ἐτιμώρησεν τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν ἐπιόρκων ἀγγέλων.» Τὸ φοβερόν τότε θηρίον ἔπεσε κατὰ γῆς, ὅπως τὰ ἱστία τῶν πλοίων, ὅταν θραύονται οἱ ἱστοί. Ἐφθάσαμεν δὲ εὐκόλως εἰς τὸ τέταρτον σπήλαιον, εἰσδύοντες οὕτω βαθύτερον εἰς τὴν καταχθόνιον καταβόθραν τῶν ἐγκλημάτων τῆς οἰκουμένης. Ὡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ! Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὰς νέας βασάνους, αἵτινες παρέστησαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου; . . . Ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ἐτελεῖτο καταπληκτικὸς τις καὶ διαρκῆς χορός, καθ' ὃν οἱ τιμωρούμενοι μετὰ βίας πρὸς ἀλλήλους συνεκρούοντο καὶ μετὰ πατάγου, ὅπως παρὰ τὴν Χάρυβδιν τὰ ἀντίθετα τῶν ὑδάτων ρεύματα. Διέκρινα τότε ἀπείρους σχιάς, φερούσας ἐπ' ὤμων ὑπερμεγέθη φορτία καὶ ὀλολυζούσας ἐν λύπῃ. Ἐκτύπων αἱ μὲν τὰς δὲ καὶ ἐφώναζον ἀμοιβαίως: «διὰ τί κρατεῖς σὺ ἀκαταπαύστως — καὶ σὺ διὰ τί ρίπτεις πάντοτε;» Αἱ ψυχαὶ ἐστρέφοντο τοιουτοτρόπως ἐν τῷ σκοτεινῷ περιβόλῳ, ἐπαναλαμβάνουσαι τὴν αἰσχρὰν ταύτην ἐπωδὴν· ἄμα δὲ διέτρεχον τὸν ἥμισυ τοῦ προσδιωρισμένου αὐταῖς κύκλου, ἐπέστρεφον δρομαῖαι ἵνα συγκρουσθῶσιν ἐκ νέου ἐν τῇ ἀσπλάγγνῳ συμπλοκῇ. Ἡ καρδία μου ἦτο συγκεκινημένη. Ἠρώτησα τὸν διδάσκαλόν μου: «ποῖοι εἶναι οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι. Μεταξὺ τῶν πρὸς δεξιὰν ἡμῶν βλέπω πολλοὺς χωρὶς τρίχας εἰς τὴν κεφαλὴν . . .» Μοι ἀπεκρίθη: «οὗτοι ὑπῆρξαν τόσον εἰς πνεῦμα φαλακροί, ὥστε κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν νεότητα δὲν μετεχειρίσθησαν μετὰ φρονήσεως τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ἐννοεῖς ὅποιοι ἦσαν οὗτοι, ἀκούων τὰς φωνὰς των ὅταν φθάνωσι εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, καθ' ὃ χωρίζει αὐτοὺς τὸ ἀντίθετον τῆς φιλαργυρίας ἐλάττωμα.» . . . «Ἄλλὰ δὲν εἶναι

δυνατόν, εἶπον τότε, νὰ γνωρίσω τινὰς ἐξ αὐτῶν; «Ὁχι· μοι λέγει. Ἡ βδελυρὰ ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴ των παρεμόρφωσεν αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀδύνατος εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῆς φυσιογνωμίας των . . . Οἱ μὲν ἐξέρχονται ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν μετὰ κλειστῆς χειρὸς, οἱ δὲ μετὰ κεφαλῆς ἀτρίχου. Ἐπειδὴ κακῶς ἔδωσαν καὶ κακῶς ἐκράτησαν, ἰδοὺ σύρονται εἰς τὴν αἰώνιον ταύτην μάχην.»

Ἡ ποιητικὴ αὕτη εἰκὼν δὲν εἶναι ἀλλοτρία πρὸς τὴν ὑπὸ τὸν ἥλιον πραγματικότητα. Ἡ μεταξὺ φιλαργυρίας καὶ ἄσωτείας σύγκρουσις, τὴν ὁποίαν ὁ Δάντης εὗρεν τόσῳ φοβεράν ἐν Ἄδῃ, ἄρχεται ἀπ' αὐτῆς ἐτι τῆς ἐπιγείου ζωῆς. Πόσοι ἄνθρωποι δὲν περιφέρονται μετὰ κλειστῆς ἀείποτε χειρὸς, σύννοες καὶ ὡς συνομῶται! Καὶ πάλιν πόσοι ἄνθρωποι δὲν ἀποφαλακροῦνται ἐν τῷ τῆς ἄσωτείας μοχθηρῷ πνεύματι! Ἐν γένει τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἰσχυρότατα ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα ἡ κατάχρησις ἐπιβάλλει εἰς τὴν πρακτικὴν. Ὅταν, λέγει ὁ Sny (Μαθ. Πολιτικῆς Οἰκονομίας μέρ. 7 κεφ. 10), ἐξογκώνῃ τις τὰς μελλούσας ἀνάγκας του καὶ ἀποδίδῃ αὐταῖς μείζονα τῆς ὅσῃν ἔχουσι σπουδαιότητος, ὑποπίπτει εἰς τὴν φιλαργυρίαν. Ὅταν ἀπ' ἐναντίας δὲν ἀποδίδῃ τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὰς ἀνάγκας ταύτας, ὅταν θυσιάσῃ τὸ μέλλον εἰς τὸ παρὸν, ὑποπίπτει εἰς τὴν ἄσωτείαν. Καὶ ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ ἄσωτεία εἶναι ἐλαττώματα. Ἐνῶ αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς ἰδιοτροπίαις τῆς ἐπιθυμίας, ἐκείνη δὲν δύναται νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ τρόμου. Ὁ φιλάργυρος φαντάζεται, ὅτι θὰ στερηθῇ ἀπὸ παντὸς ἐφοδίου, καὶ ὁ ἄσωτος νομίζει τὸν κόσμον ὡς εὐρὺ τῶν ἰδιοτροπιῶν του στάδιον. Ἀφαιρέσατε τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἄκρων μέσσην οἰκονομικὴν τάξιν, τὴν εὐτυχῶς ἀποτελοῦσαν τὸ ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μέγιστον τοῦ ἀνθρωπίνου κόσμου μέρος, καὶ ἀμέσως παρίσταται ἡ εἰκὼν τῶν ἐν τῷ Ἄδῃ τοῦ Δάντου συγκρουομένων ὑπὸ τὴν αἰσχρὰν ἐπωδὴν τῶν μὲν «διατί κρατεῖς ἀκαταπαύστως;» καὶ τῶν δὲ «διὰ τί δίδεις πάντοτε;»

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη αἱ οἰκονομικαὶ συνέπειαι τῶν δύο τού-

των τῆς κοινωνικῆς περιουσίας ὁδῶν εἶναι διάφοροι καθ' ὅσον μελετῶνται ἐκ τῆς ἐπόψεως τῆς φιλαργυρίας ἢ τῆς ἀσωτείας. Ἐν τῇ πρώτῃ ἢ κυκλοφορία τῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς περιβάλλεται τι οὐσιωδῶς βραδυκίνητον. Αἱ ὑπόνοιαι τοῦ κινδύνου καὶ τῆς ἀπιστίας δεσμεύουσι τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἂν ὑπετίθετο ὅτι ὅλη π. χ. ἢ χρηματικὴ περιουσία δεδομένου ἔθνους ὑπῆρχεν εἰς χεῖρας ὀλίγων φιλαργύρων ἐπὶ διακόσια ἔτη, μόλις τὸ τρίτον τοῦ χρόνου τούτου ἠδύνατο νὰ λογισθῇ εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, τὸ δὲ λοιπὸν ἀπώλεια. Βεβαίως θὰ ἐσώζοντο παλαιὰ ράκη καὶ παλαιοὶ μέθοδοι, θὰ ἔλειπεν ὁμως ἡ ἰσχυρὰ τῆς προόδου πνοή, ἢ αἰείποτε ἔχουσα ἀνάγκην ἀνανεώσεως. — Ἀφ' ἑτέρου, ἐκ τῆς ἐπόψεως τῆς ἀσωτείας, ἐμπιστευθῆτε ἐπὶ αἰῶνα τὴν διαχείρησιν τῆς ἐθνικῆς περιουσίας εἰς ἀνθρώπους μόνην τὴν ἡδονὴν λατρεύοντας καὶ ἔπειτα θερύσατε ἀγροῦς, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς ἐφρόντισε νὰ καλλιεργήσῃ. Ἡ σημαία τῆς ἀσωτείας εἶναι σημαία παιδαριώδης, τὴν ὁποίαν ἐπισειεὶ ἡ ἀπρονοησία ἐπὶ τῶν ἐρείπιων, τὰ ὁποῖα πέριξ ἑαυτῆς ἀρέσκεται νὰ δημιουργῇ.

Ἐὰν συγκρίνωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς φιλαργυρίας πρὸς τὰ τῆς ἀσωτείας, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τὰ τῆς δευτέρας εἶναι κατὰ πολὺ χείρονα. Μετὰ τὸν φιλάργυρον δυνατὸν νὰ ἔλθῃ ὁ παραγωγικὸς ἀλλὰ μετὰ τὸν ἄσωτον ἐργεταί πᾶντοτε σχεδὸν ὁ ἄθλιος. Ἐὰν ὁ φιλάργυρος βασιλεύσῃ διὰ τὸ μέλλον, ὁ ἄσωτος καταστρέφεται δι' αὐτό. Δὲν ὑπάρχει μείζων τοῦ ἄσωτου οἰκονομικὸς τῶν κοινωνιῶν ἐχθρὸς. Ἡ ἰδέα ὅτι παρὰ τοῖς ἀσώτοις δούλοις τῆς πολυτελείας ζῶσι πολλοὶ πτωχοὶ, μόνον πρὸς τοὺς μύωπας δεῖται ἀνασκευῆς. Μήπως τὸ ἀπονεκρούμενον κεφάλαιον τῆς ματαιᾶς ἐπιδείξεως δὲν ἠδύνατο νὰ συντηρήσῃ, τιθέμενον εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς παραγωγῆς πολλαπλασίους ἀνθρώπους καὶ πολλαπλάσια ἔργα διὰ τῆς ἀδιακόπου ἀνανεώσεώς του; Διότι ὑπάρχει κατανάλωσις παραγωγικὴ καὶ κατανάλωσις μὴ παραγωγικὴ· καθὼς δὲ λέγει ὁ Say, διὰ μόνου τοῦ χρυσοῦ σειραδίου ἐνός θαλαμηπόλου δύνανται νὰ ἐνδυθῶσι τρεῖς

καὶ τέσσαρας ἐργάτας. Ἡ πρὸς τούτους δαπάνη ἀνευρίσκειται εἰς τὸ τελικὸν τῆς ἐργασίας πόρισμα καὶ τοιουτοτρόπως δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς νέας προμηθείας ἐπίσης, πρὸς τὴν βιομηχανίαν ὠφελίμους. Ἀλλ' ὁποῖα ἔσονται τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀντιθαλάμου; Ὅποια προϊόντα ὑπόσχεται τὸ ἄντρον τοῦτο τῆς ὀκνηρίας; Ὅτι αὕτη κατηγάλωσεν ἀπωλέσθη διὰ παντός. Πρέπει ἄρα γε νὰ ἀπορίσῃ τις, ὅτι αἱ χῶραι τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων αὐξάνουσιν εἰς πληθυσμὸν, ἐνῶ αἱ χῶραι τῶν ἀντιθαλάμων ἐλαττοῦνται;

Ἐν γένει οἱ κοινωνικοὶ κίνδυνοι ἀπὸ τῆς φιλαργυρίας μέχρι τῆς ἀσωτείας ἀποκλίνουσι τὴν πλάστιγγα μᾶλλον πρὸς τὴν δευτέραν. Ἐνῶ ἀφ' ἐνός ἢ προιοῦσα ἐμπέδωσις τῆς νομίμου τάξεως καὶ οἱ ὁσημέραι τελειοποιούμενοι οἰκονομικοὶ τῆς πίστεως, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ὀργανισμοὶ ἐμπνέουσι μείζον θάρρος εἰς τοὺς δειλοὺς θησαυριστάς, ἵνα οὕτω βαθμὴδὸν μετατρέψῃ τὸ φιλάργυρον πνεῦμα αὐτῶν εἰς ἐπιχειρηματικόν· ἀφ' ἑτέρου ἢ ἀπολαυστικὴ ἡδονή, ὅσον προάγεται ὁ πολιτισμὸς τόσον καθίσταται μαγευτικωτέρα. Ἐν γένει λοιπὸν οἱ φιλάργυροι δὲν πολλαπλασιάζονται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀσώτων.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων παρασίτων τῆς κοινωνίας τάσεων ἀναφαίνεται τρίτη τις ἐν ταῖς προκεχωρημέναις τῶν λαῶν περιόδοις. Ὁ κύριος χαρακτήρ αὐτῆς ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τραγελαφικῆς μεταξὺ φιλαργύρου καὶ ἀσώτου ἐνώσεως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πλεονέκτου, ὅστις θέλει πολλὰ, ἵνα καταβροχθίσῃ πολλὰ. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου ἐξαμβλώματος ἐνώπιον οὐδεμιᾶς πονηρίας σταματᾷ. Ἐνῶ ὁ φιλάργυρος κινεῖ τὸν οἶκτον, ἐνῶ ὁ ἄσωτος μετέχει γενναϊότητός τινος, ὁ πλεονέκτης ἀπὸ πρώτης μέχρις ἐσπέρας διανοεῖται πῶς νὰ ἐκμεταλλευθῇ τοὺς ἀπλουστέρους, ρίπτων στάκτην εἰς κλειστοὺς ὀφθαλμοὺς, θέτων ζεῖρα εἰς ἀλλότρια βαλάντια καὶ εὐρύων ἀδιακόπως τὴν ἐν τῷ πυθμένι τῆς ἡδονῆς ὀπήν.

Δὲν ὑπάρχει δεινότερον κατὰ τὰς παρεκκλίσεις τῶν κοι-
ΕΤΟΣ 2 ΦΥΛ. 22—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1874.

νωνιῶν σύμπτωμα. Διὰ τοῦτο παρακολουθεῖται πάντοτε ἡ ἀριθμητικὴ ἀνάπτυξις του ὑπὸ μεγάλων συμφορῶν, τῶν ὁποίων ἡ δεινότερα φάσις παρίσταται, ὅταν ὁ στρατὸς τῶν πλεονεκτῶν θέσει τὸν πόδα του ἐπὶ τῆς πολιτικῆς μηχανῆς. Τότε τὰ πλήθη μεταβάλλονται εἰς ἀγέλας, τὰς ὁποίας καρποῦνται αἱ ἀργαὶ γαστέρες, διὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ χωροφύλακος.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΓΙΕΙΝΗΝ.

Καθ' ὅσον ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀσχολεῖται εἰς τὴν μελέτην τῶν διαφορῶν φαινομένων τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ ἰδιαιτέρως τῆς παραγωγῆς, διανομῆς καὶ καταναλώσεως τῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς, κατὰ τοσοῦτον εὐρίσκεται ἐνώπιον σπουδαιοτάτων τῆς φύσεως νόμων. Τὸ κλίμα, ἡ χώρα, ὁ ἄνθρωπος, προϋποτίθενται εἰς πᾶσαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Αὐτῶν δὲ μεταβαλλομένων καὶ τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα συμμεταβάλλονται.

Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν ὅτι σημαντικωτάτη εἶναι διὰ τὴν ἐφηρμοσμένην Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη, ἥτις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν τόπων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐννοοῦμεν τὴν ὑγιεινήν.—Χάρις εἰς τὰς ἀποκαλύψεις καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐπιστήμης ταύτας, ἐν ἀναλόγῳ τινὶ διαστήματι χρόνου δύνανται νὰ τροποποιηθῶσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον οἱ ἐπαγγελματικοὶ ὅροι τῶν διαφορῶν τῆς κοινωνίας ἐργατῶν καὶ νὰ ἐπεκταθῇ τοιοῦτοτρόπως ἡ παραγωγικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους. Τόποι, ἐγκαταλελειμένοι εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς νόσου, ἀποκαθίστανται διὰ τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς εἰς εὐρὸν στάδιον περαιτέρω κοινωνικῆς ἀκμῆς. Αἱ ἀνάγκαι τῶν τροφῶν, τῶν κατοικιῶν, τῶν ἐνδυμάτων δὲν εἶναι μό-

νον ἀτομικαί, ἀλλ' ἔχουσι γενικωτάτην ἔννοιαν. Πῶς συντηρεῖται ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας καὶ πῶς ἠδύνατο κάλλιον νὰ συντηρηθῇ, εἶναι ζήτημα τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν τὰ μέγιστα ὑποβοηθεῖ ἡ βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη γνῶσις τῶν νόμων τῆς ὑγιεινῆς. «Ἐάν, λέγει ὁ Μαιε, καὶ δι' αὐτὸν τὸν πλούσιον ἡ ὑγεία εἶναι ἀγαθὸν ἀνώτερον πάντων τῶν ἄλλων, πόσον αὕτη εἶναι πολυτιμωτέρα διὰ τοὺς ἐκ τῆς ἐργασίας ποριζομένους τὸν ἐπιούσιον ἄρτον! Ἡ ὑγεία εἶναι ὁ θησαυρὸς, ἐξ οὗ καθ' ἑκάστην ἀντλοῦμεν, εἶναι ὁ τρέφων ἄρτος, τὸ σῶμα τὴν δίψαν ποτόν...»

Ἐν γένει οὕτω Πολιτικὴ Οἰκονομία καὶ Ἑγιεινή εἶναι δύο ὄψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἔννοιᾶς, τῆς καθολικῆς ἥτοι ἐν τῇ κοινωνίᾳ προόδου. Ἡ μελέτη τῆς ὑγιεινῆς μεγάλας ἐποίησεν προόδους κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐν τῇ πεφωτισμένῃ Εὐρώπῃ. Ἡ ὑγιεινή θεωρεῖται σήμερον οὐ μόνον εἰς τῶν οὐσιωδεστάτων κλάδων τῶν ἰατρικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν τῶν σπουδαιοτάτων ἀντικειμένων τῆς διοικήσεως. Οἱ ἰδιῶται καὶ αἱ κυβερνήσεις μετ' ἐπιστάσις παρακολουθοῦσι τὰς θεωρίας τῆς ὑγιεινῆς καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιδιώκουσι τὴν πρακτικὴν αὐτῶν ἐφαρμογὴν. Πλεῖστα λεπτομέρειαι τοῦ κοινωνικοῦ βίου διεφωτίσθησαν ἐκ τῶν ἀποκαλύψεων τῆς ἐπιστήμης ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν μεγίστην θὰ ἀσκήσωσιν ἐπιρροὴν αἱ περαιτέρω πρόοδοι τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας, τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς ἀνθρωπολογίας κλπ. καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν.

Ὅπως δώσωμεν θετικωτέραν ἐξήγησιν τῆς ἐπὶ τῶν τόπων καὶ τῶν πληθυσμῶν ἀποστολῆς τῆς ὑγιεινῆς, δανειζόμεθα εὐχαρίστως τὰς ἐπὶ τῆς Ρουμανίας παρατηρήσεις τοῦ Δρος Κ. Obediņate ἐκ τῆς περὶ Πυρετῶν σοφῆς πραγματείας αὐτοῦ. Ὀμιλοῦντες περὶ χώρας κατοικουμένης ὑπὸ μυριάδων Ἑλλήνων, μεθ' ἧς ἀπ' αἰῶνων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος συνδέεται δι' ἀδελφικῶν δεσμῶν, εἰς οὐδένα θὰ διδάξωμέν τι καινὸν, σημειοῦντες ὅτι ἡ Ρουμανία εἶναι μία τῶν πλουσιωτάτων καὶ εὐφορωτάτων χωρῶν τῆς ἠφελίου καὶ ὅτι κατοικεῖται ὑπὸ λαοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐφροδς. Καὶ ὁμῶς ὁ

λαός οὗτος κακοδαιμονεῖ ἐν μέσῳ χώρας τόσον πλουσίας, ἐν γένει δὲ ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ μένει οὐσιωδῶς στάσιμος. Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Κ. Obédinate θλίβουσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πᾶσαν ψυχὴν φιλόανθρωπον. Πολλὰ χιλιάδες παιδῶν ἀποθνήσκουσιν ὑπὸ τῶν πυρετῶν, πολλὰ δὲ χιλιάδες χωρικῶν ἐργατῶν ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀναγκάζονται ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα. Σπανίως ἀπαντῶνται ἰατροὶ ἐν τοῖς χωρίοις καὶ ἡ σῴτειρα δὲ κινίγη εἶναι τοσοῦτον ἀκριβή!

Ἡ Ρουμανία παρουσιάζει ἀπανταχοῦ, ἐκτὸς τῶν Καρπαθίων ὀρέων, πεδιάδας ἐκτενεῖς, περιβρεχομένας ὑπὸ ποταμῶν καὶ ρυάκων. Ἡ λυπαρὰ αὐτῆς γῆ εἶναι συνεχῶς ὑγρὰ ἕνεκα τῶν συχνωτάτων βροχῶν, καὶ συνεχῶς ἀπαντῶνται μικραὶ λίμναι, λιμνάζοντα ὕδατα καὶ ἔλη. Ἐκ τούτων πάντων προκύπτουσι μιάσματα, ὡς συμβαίνει καὶ παρ' ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι εἰς διαφόρους ἐλώδεις πεδιάδας, παράγοντα ἀσθενείας διαφόρους, ἐξ ὧν αἱ συνειθέστεραι εἶναι οἱ πυρετοί. Παρατηρήθη δ' ἐν γένει, ὅτι τὰ μιάσματα δηλητηριάζουσι τοὺς ἐν μέσῳ αὐτῶν ζῶντας πολὺ πρὶν παρουσιασθῶσι τὰ συμπτώματα ὀρισμένης νόσου. Εἶναι δὲ τοιαύτη ἡ ἐπιρροή τῆς καταλαμβανούσης τοὺς κατοίκους μiasματικῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἀδυναμίας καὶ κακοδιαθεσίας, ὥστε καθίστανται οὗτοι νωθροὶ, τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Ἀνάλογα φαινόμενα ἀπαντῶνται εἰς ὅλας τὰς τοιαύτης φύσεως πεδιάδας. Αἱ περίξ τῆς Ῥώμης π. χ. οὐδαμῶς διαφέρουσι τῶν Ρουμανικῶν.—Ἡ νωθρότης δὲν εἶναι εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀφρευκτος συνέπεια τῆς νοσηρᾶς τοῦ τόπου καταστάσεως, εἰς ἣν ὑπόκεινται καὶ οἱ ἐποικίζοντες εἰς αὐτὸν ξένοι. Τοῦναντίον οἱ Ρουμοῦνοι χωρικοὶ εἶναι νοήμονες καὶ φύσει ἐργατικοί, ὡς γίνεται καταφαγῆς ἐπὶ ἐκείνων οἴτινες, εἰς καλλιτέρας βιοῦντες περιστάσεις, εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῶν μiasματικῶν ἐπιρρειῶν. Ὅπως δὲποτε ἐν γένει ἡ ἐπιρροή τοῦ κλίματος εἶναι τοιαύτη, ὥστε παρατηρήθη, ὅτι οἱ ἀπὸ δύο γεγεῶν ἐγκατεστημένοι ἐν Ρουμανία Γερμανοὶ δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς γεγ-

λυδας συμπολίτας αὐτῶν, ἀλλὰ παρουσιάζουσι τὰ αὐτὰ τῶν ἐντοπίων ἐθνολογικὰ φαινόμενα.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων αἰτίων τῆς πρὸς τοὺς μiasματικούς πυρετοὺς εὐπαθείας τῶν πλείστων Ρουμοῦνῶν χωρικῶν, εἶναι ὁ ἐν γένει οὐχὶ ὑγιεινὸς αὐτῶν βίος, καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀνεπαρκὴς αὐτῶν τροφή. Ἡ μαμαλίγκα (εἶδος τιπλακουντίου ἐξ ἀραβοσίτου) ἀποτελεῖ τὴν κύριωτέραν αὐτῶν τροφήν, εἰς ἣν προστίθενται ἐνίοτε ὀλίγον γάλα καὶ χόρτα. Κατὰ δὲ τὰς πολυπληθεῖς νηστῆσίμους ἡμέρας ἡ τόσον ὀλίγον θρεπτικὴ αὐτῆ τροφή μεταβάλλεται εἰς ἔτι ἀνεπαρκεστέραν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ διερχόμενος διὰ τῶν χωρίων τῶν κειμένων ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν Καρπαθίων ὀρέων καὶ τοῦ Δουνάβεως πεδιάσι, βλέπει χιλιάδας πολλὰς παιδῶν ἰσχνῶν καὶ πελιδνῶν, φερόντων ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν τὸν τύπον τῆς ἀσθενείας. Ὁ ζητῶν πληροφορίας μανθάνει, ὅτι ἐν ἐκάστη χωρικῇ οἰκογενεῖᾳ ἀπέθανον τὸ ἥμισυ ἢ καὶ πλεόν τοῦ ἡμίσεως τῶν τέκνων. Ἐξερχόμενος δὲ ἐκ τινὸς χωρίου, μόλις διὰ τηλεσκοπίου δύναται ἐνίοτε ν' ἀνακαλύψῃ ἕτερον χωρίον εἰς τὸν ὀρίζοντα, πολλακίς δὲ δύναται ἐπὶ ὥρας νὰ ὀδεύῃ ἐφ' ἀμάξης ἐν πλήρει ἐρήμῳ.

Ἐν συνόλῳ λοιπὸν ὀλιγανθρωπία ἐν χώρᾳ εὐφορώτατη, στασιμότης τοῦ ὀλίγου τούτου πληθυσμοῦ ἀπ' αἰώνων, νοσηρὰ αὐτοῦ κατάστασις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπασχόλησις αὐτοῦ συχνὴ ἀπὸ τῶν ἔργων του, ἐπὶ τέλους δὲ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ αὐτοῦ νωθρότης ἐκ τῆς ἀσθενείας προκύπτουσα, ἰδοὺ τὰ ὑπὸ ἔποψιν οικονομικὴν ἀμέσως καταφανῆ ἀποτελέσματα τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῆς Ρουμανίας. Ἀπ' ἐναντίας τὰ ἄμεσα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀποτελέσματα τῆς βαθμιαίας ἐφαρμογῆς τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς, διὰ τῆς βελτιώσεως τοῦ τόπου, ἤγουν διὰ καταλλήλου φυτείας, δι' ἀποξηράνσεως τῶν ἐλῶν κτλ. καὶ διὰ καταλλήλου διαίτης καὶ θεραπείας τῶν κατοίκων, ἤθελον εἶσθαι ἔτι μεγαλειτέρα εὐφορία τῆς χώρας, συνεχῆς καὶ τακτικὴ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ, εὐρωστία καὶ δραστηριότης τῶν κατοίκων, ἤγουν παραγωγὴ πλούτου πολλαπλασία τῆς σημερινῆς καὶ εὐη-

μερία τοῦ λαοῦ ἐκείνου. Εἶθε οὕτως αἱ παρατηρήσεις τοῦ Κ. Obedinare (¹) νὰ γίνωσιν ἀφετηρία ἐθνικῶν ἐν Ρουμανία προσπαθειῶν πρὸς περαιτέρω προαγωγὴν τοῦ ἀδελφικοῦ καὶ ἀξιολόγου τούτου λαοῦ, ὅστις πρὸς τὸν ἡμέτερον πολλὰ παρέχει κοινὰ συμπράξεως σημεῖα.

Ἐὰν στρέψωμεν τὸ ἐταστικὸν ὄμμα τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβαίνοντα, παρατηροῦμεν τὴν αὐτὴν ὀλιγωρίαν πρὸς τοὺς κανόνας τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς, καὶ δύναται τις νὰ ἀριθμῆσῃ πλείστας αἰτίας ἀπὸ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ τόπου ἀποκαταστάσεως, δι' ἃς καὶ παρ' ἡμῖν ἐπίσης μεθ' ἱκανῆς βραδύτητος αὐξάνει ὁ πληθυσμός. Ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν μίαν μόνην περίστασιν, τὰ μέγιστα ἐπηρρέαζουσαν τὸ κλίμα πρὸς βλάβην ἀνυπολόγιστον τῆς φυσιολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν κατοίκων, τὴν ἐτησίαν ἤτοι πυρπόλησιν τῶν Ἑλληνικῶν δασῶν. Ἡ ἀστυνομικὴ διαρρύθμισις τῶν ἡμετέρων πόλεων παριστᾷ μέγιστα ὑπὸ τὴν ἐπόψιν τῆς ὑγιεινῆς κενά. Ἐν τοῖς χωρίοις αἱ ἀπλούστεραι τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἀρχαὶ εἶναι ἐντελῶς ἀγνώστοι. Πόσον δὲ πρέπει νὰ ἤμεθα εὐγνώμονες εἰς τὴν λεπτότητα τῆς ἡμετέρας ἀτμοσφαιρας!

Ἄλλ' ἡ ὑγιεινὴ δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν ὑλικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πολλῶν ταύτης τιμιωτέραν καὶ ὑψηλοτέραν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν τῆς ἀνθρωπότητος προαγωγὴν. Ἀφ' ὅτου κατεδείχθη ἡ ἐπιρροή τῶν δυνάμεων τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐπιρροή τῶν φυσικῶν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων καὶ τ' ἀνάπαλιν, αἱ πρῶται θεωρίαι καὶ παρατηρήσεις τοῦ Ἰπποκράτους, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Μοντεσκιου, καὶ τοῦ Cabanis, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ διευκρινήθησαν οὕτως, ὥστε μετέβαλλον, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ὄψιν τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτι-

(¹) Συμφώνως ὅμως πρὸς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Κ. Obedinare πληροφροῦς ἔδωκεν ἡμῖν πρὸ ἐτῶν ὁ σοφὸς Περὶ γνηψ Νικόλαος Α. Σουτζός, πρῶτον ὑπουργὸς ἐν Ρουμανία καὶ συγγραφεὺς σπουδαιότητος περὶ τῆς Καταστατικῆς τῆς χώρας ταύτης συγγράμματος.

κῶν ἐπιστημῶν καὶ νέας ὅλως εἰς αὐτὰς ἀπεκάλυψαν ἐπόψεις (²).

Πόσον ἐνδιαφέρεται ἐντεῦθεν ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, πρόδηλον· διότι δι' αὐτὴν τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν φαινομένων εἶναι ἀναγκαῖα προϋπόθεσις, μεταξὺ δὲ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἠθικοῦ εἶναι πάντοτε στενώτατος ὁ σύνδεσμος. Ἡ ἰδέα περὶ κοινωνικῆς ἰατρικῆς τοῦ Δρος Κ. Devey περιέχει εὐρύτατον μέλλον. «Ἡ κοινωνικὴ, λέγει οὗτος, ἰατρικὴ προσδιορίζει ἀφ' ἐνός τὴν σχέσιν τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ πρὸς τὴν νόσον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν σχέσιν τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὴν ὑγείαν, ἐκτιμᾷ δὲ τὰς σχετικὰς μεταβολὰς, ἃς ἐπιφέρουσιν ἐπὶ τῆς ὑγείας ἐν γένει αἱ ἐν ταῖς κοινωνίαις διαμορφώσεις τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων. Τὸ ἔργον εἶναι μέγα· δυνάμεθα ὁμως νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἡμετέρα ἐποχὴ παρασκευάζεται εἰς αὐτό. Ἦδη συναρμολογοῦνται διάφοροι μελέται, ἐξ οἷς προκύψουσι σπουδαῖα ὑγιεινὰ παραγγέλματα πρὸς τελειότεραν ἀνάπτυξιν τῆς ὑγείας ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἣτις εἶναι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡ πρότυπος ἐνότης καὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἐνοτήτων μήτηρ. Εἰς τὴν κοινωνικὴν ἰατρικὴν ἐπίσης ἀπόκειται νὰ καταδείξη εὐκρινέστερον τὴν ἄμεσον ὠφέλειαν, ἣτις θέλει προκύψει ὑπὲρ τῆς ὑγείας τῶν λαῶν ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ἐξῆς σοβαροῦ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν προβλήματος, τὸ νὰ κατορθωθῇ τὸ ἀναγκαῖον ἰσοζύγιον μεταξὺ τῶν ὑλικῶν φροντίδων καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου. Θέλει καταστῆ οὕτω καταληπτοτέρα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ ὑγιεινὴ εἶναι ἡ ἀληθὴς πολιτικὴ οἰκονομία. Ἡ μὲν καταδεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργασίας πρὸς συντήρησιν τῆς δυνάμεως τῶν ὀργάνων, ἡ δὲ καταδεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργασίας πρὸς παραγωγὴν. Ἡ μὲν δίδασκει τὴν ἐν ταῖς ἡδοναῖς μετριότητα εἰς τὴν κατανάλω-

(²) ἸΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων. — ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ — ΜΟΝΤΕΣΚΥΙΟΥ. Esprit des lois. — CABBANIS, Rapports du physique et du moral de l'homme,

σιν τῶν φυσιολογικῶν δυνάμεων, ἡ δὲ διδάσκει τὴν μετριότητα εἰς τὴν κατανάλωσιν καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, χάριν τῆς παραγωγῆς τοῦ κεφαλαίου ἐξ οὗ πηγάζει ὁ πλοῦτος. Ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καταδικάζουσιν ἐξίσου πᾶν τὸ μὴ παραγωγὸν, πάσας τὰς πράξεις τὰς μὴ συντελοῦσας εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος, καθιεροῦσι δ' ἀμφοτέραι αἱ ἐπιστήμαι αὐταὶ τοὺς λόγους τοῦ μεγάλου Φραγκλίνου, εἰπόντος, ὅτι ἀπαιτοῦνται πλείοτερα χρήματα πρὸς διατροφήν μιᾶς κακοήθους ἕξεως ἢ πρὸς ἀνατροφήν τριῶν τέκνων.»

Τοιαύτη ἐν βραχυτάτοις ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἀφορῶντος εἰς τὴν ὑλικὴν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν πρόοδον τῶν ἐθνῶν. Περὶ αὐτοῦ ὀλίγον ἠσχολήθησαν εἰσέτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἀνάγκη δὲ νὰ στραφῇ ἐπ' αὐτοῦ ἡ προσοχὴ τῆς παρ' ἡμῖν πεφωτισμένης κοινῆς γνώμης, διότι αὐτόθι κεῖται κατὰ μέγα μέρος τὸ ἐθνικὸν μέλλον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΥΠΑΛΛΟΣ.

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΝ ΕΜΠΟΡΙΟΝ.

Ἡ ἔρευνα τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ἐμπορικῶν συναλλαγῶν ἀποτελεῖ θέμα περισπούδαστον καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας τῶν δύο χερσονήσων. Ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς μεγαλοπρεπεῖς τύχας τῶν πρὸς δυσμὰς ἐν τῇ ἀντικρυ ξηρᾷ ἀρχαίων ἡμῶν ἀποικιῶν, καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις διετηρήθη σταθερῶς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων στενὸς ὁ σύνδεσμος τῶν συμφερόντων τῶν δύο λαῶν. Καὶ ἡ μένπολιτικὴ ἀνάπτυξις τῶν συμφερόντων τούτων ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς Ρώμης μέχρι τῆς

θαλασσοκρατορίας τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Γενουησίων ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς δὲν ἀνήκει εἰς τὴν προκειμένην μελέτην. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν ἐμπορικὴν ἐποψιν, ὑπῆρξε τοιαύτη κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ ἐπίδρασις τῶν ἡμετέρων πραγμάτων πρὸς τὰ Ἰταλικά, ὥστε, καθὼς λέγει ὁ κ. Δ. Βικέλας ἐν τῇ σπουδαιότατῃ αὐτοῦ Μελέτῃ περὶ Βυζαντινῶν (σελ. 105), «ἡ ἐπαφὴ ἐκείνη τῶν Ἰταλῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ κυρία ἀφορμὴ καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς ἀκμῆς τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν, ἥτις προηγῆθη τῆς ἀναγεννήσεως τῆς λοιπῆς Εὐρώπης.» Ἡ κυρία ὁδὸς, ἐξ ἧς προέκυψε τὸ ἐθνολογικὸν τοῦτο φαινόμενον δὲν ἦσαν ἀπλῶς τὰ γράμματα, ἀλλ' ἡ μεγάλη ἐμπορικὴ τῶν ἐθνῶν ζωὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ὅπως οἱ Ἑλληνες π. X., οὕτω καὶ οἱ Ἰταλοὶ περὶ τοὺς χρόνους τῶν ἡμετέρων μεγάλων συμφορῶν πρωτηγωνίστησαν μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε, ὡς λέγει ὁ προμνησθεὶς συγγραφεὺς (σελ. 103), «ἐπέτυχον νὰ μετατρέψωσιν ἐπὶ τέλους τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γραφεῖα εἰς κράτη ἐντὸς τοῦ κράτους» καὶ νὰ συγκεντρώσωσιν εἰς χεῖράς των «τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν τοῦ τόπου ἐμπορίου.»

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς εἶναι βεβαίως χρόνος μακρὸς, διὰ πολλῶν δοκιμασθεῖς περιπετειῶν. Προτιθέμενος ἐν τούτοις νὰ πραγματευθῶ τὰ ὅσον ἐνεστὶ τελευταῖα μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου ἀμοιβαῖα ἐμπορικὰ φαινόμενα, κατ' ἀνάγκην περιορίζομαι εἰς τὴν γενικὴν ἐννοιαν τῶν ἐπισήμων κατ' ἀμφοτέρα τὰ ἔθνη δημοσιεύσεων τοῦ 1871, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἀντλοῦνται στοιχεῖα τῆς ἐκατέρωθεν βιομηχανικῆς ζωῆς. Ἐν γένει κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπρομηθεύθημεν ἐξ Ἰταλίας 91 κεφαλαιώδη βιομηχανικῶν προϊόντων εἶδη, ἀξίας τὸ ὅλον 7 374 817 δρ. καὶ ἀπεστείλαμεν αὐτῇ 24, ἀξίας τὸ ὅλον 1 387 552 δρ. Μεταξὺ τῶν Ἰταλικῶν προϊόντων διακρίνεται κατὰ πρῶτον λόγον τὸ θεῖον (121 718 στατ. 1 339 916 δραχ.), ἀκολούθως τὸ δρύζιον (1 867 523 δκ. 1 292 504 δρ.), τὰ ἀκατέργαστα δέρματα (320 429 δκ.

1 082 563 δρ.), ἡ πρὸς οἰκοδομὴν ξυλεία (625 334 κομματ. 848 958 δρ.), τὰ τεταριγευμένα (563 727 δκ. 567 930 δρ.), τὰ βαρελοσάνιδα (696 664 κομματ. 355 521 δρ.), ἡ εἰς στεφάνια ξυλεία (56 728 δεμάτ, 304 349 δρ.), ὁ χάρτης (152 844 δκ. 233 443 δρ.), τὸ ἔλαιον (123 307 δκ. 143 267) δρ.), κλπ. Μεταξὺ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν προϊόντων τὸ σημαντικώτερον εἶναι τὸ ἔλαιον (865 408 δκ. 1 048 423 δρ.) μετ' αὐτὸ δὲ ἔπονται αἱ βάλανοι (7 197 στατ. 405 040 δρ.), ὁ βάμβαξ (894 στατ. 89 150 δρ.), ἡ σταφίς (149 160 λιτρ. 28 810 δρ.), ὁ σάπων (428 στατ. 23 072 δρ.), τὰ ἔρια (262 στατ. 22 596 δρ.), τὰ κουκούλια (899 δκ. 13 400 δρ.), ὁ οἶνος (26 821 δκ. 10 736 δρ.) κλπ. Προξενεῖ ἐντύπωσιν ἡ Ἑλληνικὴ καθυστέρησις εἰς εἶδη, ἐν τοῖς ὁποίοις ὁ τόπος πάντως ἔχει τὴν φυσικὴν ὑπεροχὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ εἰς οἶνους ἡμετέρα ἐξαγωγή εἶναι ἀσημαντος, καὶ ἂν ἀφαιρέσωμεν τὴν ἐξ Ἰταλίας ἀντισταγωγὴν τοιούτων (1 644 δκ. 6 891 δρ.), ἀποβαίνει οὐσιωδῶς μικροσκοπικὴ. Ἡ τέχνη καὶ ἐκ τοῦ μέρους τούτου, ὅπως καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν, κρατεῖ εἰς χεῖρας τὰ μυστήρια τῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως. Γίς γὰρ τὸ πιστεύσῃ; Ἐνώπιον τῶν ωραίων τοῦ Πεντελικοῦ μαρμάρων οὐδὲ ἐνός λεπτοῦ ἐξαγωγὴ διὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐνῶ ἐξ αὐτῆς 16 338 τεμάχια διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀξίας 38 212 δρ. Τὸ περίφημον μέλι τοῦ Ὑμηττοῦ μόλις ἐν Ἰταλίᾳ γνωστὸν (155 δκ. 175 δρ.), ἐνῶ ἐκεῖθεν 9 412 δκ. προμηθεύομεθα εἰς κηρὸν ἀξίας 54 544 δρ. Ἡ ἐποψὶς τῆς ξυλείας εἶναι μᾶλλον ἐνδεικτικὴ. Τόσα ὄρη καὶ τόσαι ἀκαλλιέργητοι ἐκτάσεις δὲν ἀρκοῦσιν εἰς τὰς ἀναγκαίας πρὸς 1 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. ἀνθρώπων προμηθείας, χάριν τῶν ὁποίων κατὰ τὸ ἔτος 1871 ἐπλήρωσεν ἡ Ἑλλὰς ἐν γένει 4 193 608 δρ. (1 838 406 πρὸς τὴν Αὐστρίαν, 1 538 661 πρὸς τὴν Ἰταλίαν).

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο χερσονήσων συγκοινωνία ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν σελίδα τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν ζωῆς. Ἐπὶ 41 503 μὲν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κατάπλων ἡ Ἰταλία κατέχει τὴν δευτέραν θέσιν (1 201 πλοῖα, 278 980 τόν.), τῆς πρώ-

τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν Τουρκίαν (7 942 πλοῖα, 682 895 τόν.), τῆς τρίτης εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1 026 πλοῖα, 238 899 τόν.), καὶ τῆς τετάρτης εἰς τὴν Γαλλίαν (163 985 τόν.). Καὶ ἐπὶ τῶν 10 255 δὲ πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀπόπλων ἡ Ἰταλία κατέχει τὴν δευτέραν ἐπίσης θέσιν (795 πλοῖα, 249 204 τόν.), τῆς πρώτης ἀνηκούσης ὡσαύτως εἰς τὴν Τουρκίαν (7 521 πλοῖα, 867 380 τόν.), τῆς τρίτης εἰς τὴν Αἴγυπτον (158 454 τόν.), τῆς τετάρτης εἰς τὴν Γαλλίαν (542 πλοῖα, 116 134 τόν.) καὶ τῆς πέμπτης εἰς τὴν Ἀγγλίαν (344 πλοῖα, 105 710 τόν.).

Μεταβαίνοντες, ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν δύο χερσονήσων ἐμπορικῆς ταύτης κινήσεως, εἰς τὰς Ἰταλικὰς πηγὰς, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ Ἰταλίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀναχωρήσεων καταβιβάζεται εἰς 770 πλοῖα (279 633 τόν.), ὅπως καὶ ὁ τῶν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ἰταλίαν κατάπλων εἰς 458 πλοῖα (169 351 τόν.). ὑπάρχει τοῦτέστιν ἐλάττωσις ὡς πρὸς τὰς ἡμετέρας πηγὰς κατὰ 434 πλοῖα ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει καὶ κατὰ 337 πλοῖα ἐν τῇ δευτέρᾳ. Ἡ ἐποψὶς τῆς χωρητικότητος παριστᾷ αὐξήσιν ἐν ταῖς ἐξ Ἰταλίας ἀναχωρήσεσιν κατὰ 653 τόνους καὶ ἐλάττωσιν ἐν τοῖς πρὸς αὐτὴν κατάπλοις κατὰ 79 853 τόνους. Βεβαίως ἡ ἀνάμιξις λογιστικοῦ λάθους ἐν ταῖς ἀνά χεῖρας ἐκθέσει τῆς διεθνoῦς καταστατικῆς δὲν εἶναι ἀλλοτρία πρὸς τὰς μεγάλας ἀντιθέσεις τῶν ἀριθμῶν τῶν ἐκατέρωθεν ἀπόπλων καὶ κατάπλων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, πάντως σημαντικὴ ποσότης πλοίων κατὰ τὸν μεταξὺ τῶν δύο χερσονήσων πλοῦν ἠναγκάσθη νὰ μεταβάλλῃ διεύθυνσιν. Ἐνῶ ὀλιγώτερα ἀνεχώρησαν ἐξ Ἰταλίας διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐφθασαν πλείονα εἰς αὐτὴν καὶ τὰνάπαλιν ἐνῶ πλείονα ἀνεχώρησαν ἐξ Ἑλλάδος διὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐπεσκέφθησαν ταύτην ὀλιγώτερα. Τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτελεσμα ἀπλῶς θαλασσίων περιστάσεων. Ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ χρησιμότης τῆς μὲν Ἑλλάδος προϋπελογίσθη ἐν Ἰταλίᾳ

ελάσσων, τῆς δὲ Ἰταλίας ἐθεωρήθη ἐν Ἑλλάδι ἀνωτέρα τῆς πραγματικῆς.

Ἐὰν ἐπὶ τῆ βάσει τῶν Ἑλληνικῶν πληροφοριῶν συγκρίνωμεν τὰ πορίσματα τοῦ μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος ναυτικοῦ τῶν δύο τούτων χωρῶν συναγωνισμοῦ, τὰ πρῶτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐπὶ μὲν 1 201 ἐξ Ἰταλίας κατάπλων οἱ 484 (86 978 τόν.) ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ναυτιλίαν καὶ οἱ 330 (75 990 τόν.) εἰς τὴν Ἰταλικὴν, ἀκολουθῶς δὲ ἔρχεται ἡ Ἀγγλική (153 πλ. 73 456 τόν.) καὶ ἡ Αὐστριακὴ (87 πλ. 29 022 τόν.). Ἐπὶ δὲ 795 δι' Ἰταλίαν ἀπόπλων οἱ 364 ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, οἱ 218 εἰς τὴν Ἰταλικὴν, οἱ 133 εἰς τὴν Ἀγγλικὴν. Διαφέρει ὡς πρὸς τοὺς τόνους, διότι κατ' αὐτοὺς προίσταται μὲν ἡ Ἀγγλία (107 614), ἔπεται δὲ ἡ Ἰταλία (64 368) καὶ τρίτη ἡ Ἑλλάς (53 214). Τὸ ζήτημα οὕτω τῶν μεγάλων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ναυτιλίᾳ διαστάσεων τῶν σκαφῶν ὁσημέραι περιβάλλεται μεῖζον διαφέρον ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μεγάλου κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἐμπορίου. Ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπόπλων καὶ ἐπὶ τῶν κατάπλων, ἡ χωρητικότης αὐτῶν ἀποδεικνύει σπουδαιωτάτην καθυστέρησιν τῆς ἡμετέρας κατὰ θάλασσαν βιομηχανίας. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν δὲ ταύτην ὀφειλομένη εἰς τὸν κ. T. Loua (1) τὰ ἐπόμενα λίαν ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα συγκρίσεως ἐκ τῆς κινήσεως τῶν Ἰταλικῶν λιμένων κατὰ τὸ 1871, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατὰ μέσον ὄρον χωρητικότητα καὶ δύναμιν τῶν διαφόρων πλοίων.

Πλοῖα	χωρητικότης εἰς τόνους	Δύναμις εἰς ἵππους	Πλοῖα	χωρητικότης εἰς τόνους	Δύναμις εἰς ἵππους
Ἀγγλικ.	474	574	Σουηδ.	311	—
Ἀμερικ.	429	—	Ἑλλην.	193	30
Ὀλλανδ.	414	184	Αὐστρ.	165	182
Γαλλικ.	351	161	Ἰταλ.	133	113

(1) Journal de la Société de Statistique de Paris, Νοέμβριος 1874, σελ. 288.

Ἐὰν οὕτως ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς κινούσης δυνάμεως κατέχωμεν τὴν τελευταίαν θέσιν, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀναλόγως κινουμένης χωρητικότητος προίσταμεθα καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λειτουργία τοῦ πληρώματος δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξία σημειώσεως, διότι τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν ἀποτέλεσμα κατορθοῦται διὰ τοῦ ἐλαχίστου πληρώματος, καθ' ἃ μαρτυροῦσιν οἱ ἐξῆς κατὰ μέσον ὄρον ἀριθμοί: Γαλλία 25, Ἀγγλία 20, Ὀλλανδία 18, Σουηδία 16, Αὐστρία 13, Ἀμερικὴ 11, Ἰταλία 10, Ἑλλάς 9.

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο χερσονήσων διὰ θαλάσσης κίνησις εἰς ἀνθρωπίνους πληθυσμοὺς δεῖται ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης, διότι ἡ ψυχὴ τῆς παραγωγῆς εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ καὶ ἐν τῇ διεθνῇ οἰκονομίᾳ. Κατὰ τοῦτο ἡ μελέτη τοῦ κ. T. Loua παρέχει ἡμῖν τὰ ἐξῆς πορίσματα. Ἐν γένει ἐπὶ 144 259 ἀνθρώπων ἡ Ἑλλάς ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ 4 049, ἐξ ὧν 2 225 κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν εἰσαγωγὴν καὶ 1 824 κατὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐξαγωγὴν προίσταται δὲ οὕτω τῆς Τουρκίας (445 εἰς. 441 ἐξ.), τῆς Ἰσπανίας (74 εἰς. 324 ἐξ.), τῶν Κάτω Χωρῶν (60 εἰς. 50 ἀξ.), τῆς Ρωσσίας (41 εἰς. 13 ἐξ.). Ἐξ ἑτέρας ὀψεως πρωτεύει ἡ Γαλλία, ἀριθμοῦσα 36 877 άτομα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ 34 339 εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ἀκολουθοῦσι δὲ ἡ Αὐστρία (14 14 304 εἰς. 14 421 ἐξ.) καὶ ἡ Ἀγγλία (4 285 εἰς. 2 984 ἐξ.).

Βεβαίως αἱ τάσεις αὗται τοῦ ἀνθρωπίνου ρεύματος ἐπὶ τῶν Ἰταλικῶν ἀκτῶν εἶναι ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῶν χρόνων καὶ τῶν τόπων οὐσιωδῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχετικαί. Ὅταν ὁμως ἐπὶ 16 ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἔχω ὑπ' ὄψιν, ἡ Ἑλλάς κατέχει ἤδη τὴν ἕκτην θέσιν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἰταλίαν εἰς ἀνθρώπους συναλλαγῇ, ἕκαστος δύναται νὰ κρίνη περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν πρόκειται βαθμηδὸν νὰ ἐξασκήσῃ ἡ ἱστορικὴ καὶ γεωγραφικὴ μεταξὺ τῶν δύο χερσονήσων ἀμοιβαία ἀναγκαιότης.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ὁ μὲν Χαιρεφῶν ἠρώτησε τὸν ἐν Δελφοῖς Θεὸν «εἴ τις Σωκράτους σοφώτερος,» ἢ δὲ Πυθία ἀπήντησε «μηδένα σοφώτερον εἶναι,» μέχρι σήμερον αἱ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἔρευναι οὐδὲν προσέθηκαν εἰς τὴν Σωκράτην θεωρίαν. Ἐν γένει ὁ νομίζων ὀλιγώτερα τῶν ἄλλων εἰδέναι προσεγγίζει πλειότερον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χρησμοῦ. — Καὶ ὅμως ἡ θεωρία αὕτη ἔχει τι οὐσιωδῶς ἀπόλυτον, θὰ ἔλεγε δέ τις, μᾶλλον ἐξ ὑποκειμένου. Ἄμα ὁ ἄνθρωπος εἰσέλθῃ εἰς τοὺς σχετικούς τῆς πρακτικῆς ὅρους, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ φρονῇ, ὅτι ὀλιγώτερα τῶν ἄλλων γνωρίζῃ, διότι ὁ καθολικὸς νόμος τῆς προόδου τὸν διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ μάθῃ ὅσον ἔνεστι πλείονα.

Πᾶσα ἐνασχόλησις ἀπὸ τῆς ὑψηλοτάτης μέχρι τῆς εὐτελεστάτης ὑπόκειται εἰς τὸν νόμον τοῦτον τῆς ἀδιακόπου ἀναπτύξεως τῶν γνώσεων. Καθ' ὅσον δὲ τὰ ἔθνη καὶ αἱ ἐποχαὶ εἰσῆλθον βαθύτερον εἰς τὴν μελέτην τοῦ νόμου τούτου, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν προεβιάσθη· καὶ τὰνάπαλιν, καθ' ὅσον ἡ πνευματικὴ λειτουργία αὐτῶν καθυστέρησε, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἔμεινε στάσιμος (Ἑυρωπαϊκὸς καὶ Σινικὸς πολιτισμὸς). Ὑπὸ ἐτέραν ἐποψίν ἢ παραμέλησις τῆς καλλιέργειας τῶν κοινωνικῶν γνώσεων μεταβάλλει τὸν ἀγρὸν αὐτῶν εἰς γῆν χέρσον, ἵνα τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς διαδεχθῇ ἢ τῆς πτώσεως καὶ ἀποτελεσθῶσιν οἱ αἰώνιοι τῶν ἐθνῶν κύκλοι, τοὺς ὁποίους συνδέουσιν αἱ μεσαιωνικαὶ αὐτῶν περίοδοι.

Ἐὰν ἀναλύσωμεν ἐκάστην κοινωνικὴν ἐνέργειαν, πειθόμεθα ὅτι τὰ στοιχεῖα ὄλων δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας. Ἀφ' ἑνὸς γινώσις καὶ ἀφ' ἑτέρου κίνησις. Μόνη ἢ ἀνάμιξις αὐτῶν διαφέρει· διότι ὅτε μὲν ὑπερτερεῖ ἡ γινώσις, ὅτε δὲ ἡ κίνησις. Παντελῶς ὅμως νὰ λείψῃ ἢ μία ἐξ αὐτῶν, ἀδύνατον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὰ τοῦ θεωρητικοῦ βίου ἔχει ἀνάγκην κινήσεώς τινος ἐπὶ σταθμῶν ὕλικῶν εἰς διατήρησιν τῶν ιδεῶν αὐτοῦ (χάρτης, μελάνη, βιβλία κλπ.)· ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀνακινῶν διὰ τῆς ἀξίνης αὐτοῦ τοὺς βῶλους τῆς

γῆς δεῖται βαθμοῦ τινος ἐπιστήμης. Ἐπὶ τοῦ ὄλου ἐν ἐκάστη ἐποχῇ καὶ χώρα κυκλοφορεῖ ἀνάλογός τις ποσότης ὠφελίμων γνώσεων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σπουδαία, ὅπως καὶ κινήσεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον δραστηκῆ, ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων ὁμοῦ ἀποτελεῖται τὸ σύμπλεγμα τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας.

Εἶναι περίεργος ἡ ἱστορικὴ ἐμφάνισις τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἀληθείας. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν φανταστικὴν, οὕτως εἰπεῖν, περίοδον τῶν πρώτων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τυχῶν, ἐν ἣ κυρίως ἐπικρατεῖ τὸ θηριῶδες μᾶλλον τῆς σωματικῆς ἰσχύος, ἐνδεικτικωτάτη εἶναι ἢ εἰς τὰ σκότῃ τοῦ παρελθόντος ἀναγωγή τῶν σημαντικωτέρων τῆς καθολικῆς ἐπιστήμης ἐφευρέσεων. Οὕτω θαυμάζομεν ἐνώπιον ἀτμοκινήτου μηχανῆς, εἰς μίαν ὥραν διάτρεχούσης ἀπόστασιν 65 μιλίων, καὶ ὅμως λησμονοῦμεν τὴν μεγαλοπρεπεστάτην ἐφεύρεσιν τοῦ πυρός, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρομηθεὺς ἐδέθη ἐπὶ τοῦ Καυκάσου. Βεβαίως δὲν θέλω νὰ συγκρίνω τὸ μεγαλεῖον τῶν νεωτέρων τῆς ἐπιστήμης κατακτήσεων πρὸς τὰς ἤδη ἱκανῶς ἐν τῇ ἀδυσσώπητῃ πρακτικῇ τετριμμένας. Ἄλλ' ὅταν ὁ Ἀρχιμήδης διὰ τῶν κατόπτρων αὐτοῦ κατέκαιε τοὺς πολιορκουμένους τὰς Συρακούσας στόλους, ὅταν τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἔκαιεν ἐντὸς τῆς θαλάσσης τοὺς ἐχθρούς, ὀλιγώτερον ἐκπλήσσομαι ἐκ τῶν φόβερων τοῦ νεωτέρου πυροβολικοῦ ἤχων.

Διαφέρει ἐν τούτοις ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἐποχαί, καθ' ἃς ἡ ἐργασία δὲν εἶναι εἰς ὑπόληψιν (καὶ τοιαῦτα εἶναι ὄλαι αἱ βάρβαροι, ὀπισθοδρομικαί, ἢ στάσιμοι), ἀποτρέπουσι τὰ ἐν αὐταῖς ὑψηλότερα τῶν πνευμάτων ἐκ τῶν πεδινῶν τῆς βιομηχανίας ὁδῶν. Οἱ σοφισταὶ π. χ. τῶν Ἀθηνῶν, ἀν' ἐπεκράτει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μᾶλλον ἡ βιομηχανικὴ ἢ ἡ ἰδεολογικὴ τάσις, δὲν ἦσαν πνεύματα ἀνάξια τοιαύτης τιμῆς. Καὶ ὅμως ἀπωλέσθησαν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀνεπιστρεπτεῖ. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ νεωτέρα βιομηχανικὴ μᾶλλον τάσις τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Καθὼς δὲ ἔλεγεν ὁ Βάκων, ἐπιστήμη νῦν, ἣτις δὲν ἄγει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἶναι καθαρὰ ματαιοσχολία.

Ἡ καθόσον προβαίνει ὁ βίος τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τοσοῦτον προϊοῦσα διαίρεσις καὶ ὑποδιαίρεσις τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἐκλεκτοτέρους νόδας, ἵνα καλλιεργήσωσι ἰδιαιτέρως τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλή-

θειαν εἰς τὰ διάφορα στάδια αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ταμεῖα τῶν γνώσεων, ἐν οἷς καὶ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ἀντλοῦσι τὰς πνευματικὰς ἐκείνας χρησιμότητας, τὰς ὁποίας δύναται τις εὐκόλως νὰ ἀνακαλύψῃ εἰς πᾶν τῆς ἐργασίας αὐτῶν προϊόν. Καὶ συμβαίνει ἐντεῦθεν, ὥστε, χωρὶς νὰ εἶναι τις ἔξοχος εἰς δεδομένην ἐπιστήμην, ἐκ τῶν φώτων τὰ ὁποῖα αὕτη διαδίδει εἰς τὰ πέριξ, ἐπειδὴ εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ἀκτίνων αὐτῆς, χειραγωγεῖται εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ ὅσον ἔνεστιν ἀσφαλέστερον. Γενικώτερον δὲ ὅσω διανοίγεται ὁ πνευματικὸς τῆς κοινωνίας ὀρίζων, τόσω ἡ ἀνάγκη περαιτέρω εὐρύνσεως καθίσταται ἔτι μᾶλλον ἀπαιτητικῆ. Τότε δὲν ἀρκεῖ εἰς ἐπιστήμων, ἵνα λέγωσιν οἱ ἄλλοι ὀνητοὶ «αὐτὸς ἔφα.» Ἀπαιτοῦνται πλείονες καὶ ὁ κύκλος εὐρύνεται, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ κοινωνικὸν στάδιον ἐν γένει.

Κατὰ τοῦτο ὑπάρχει πληρεστάτη ἀμοιβαιότης μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ βιομηχανίας. Οἱ πλείονες τῆς ἐπιστήμης θιασῶται δὲν ἀπαντῶνται εἰς τὰς ὀπισθοδρομικὰς κοινωνίας, ἀλλ' εἰς τὰς μᾶλλον ἀνεπτυγμένας βιομηχανικῶς. Ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς λοιπὰς ἐπιστημονικὰς ἐνασχολήσεις, μόνῃ ἡ ἰατρικὴ δύναται νὰ δώσῃ πληρεστάτην ἐννοίαν, ὅπως ὑπελογίσθη κατὰ τὸ 1842 ἐν ταῖς διαφόροις κατὰ τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν χώραις τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας.

Λομβαρδία	1	ἰατρ.	1650	κάτ.		Ἄνω Αὐστρία	1	ἰατρ.	9440	κάτ.
Κάτω Αὐστρία	»	»	2630	»		Στυρία	»	»	14170	»
Βοημία	»	»	7330	»		Γαλλικία	»	»	30490	»

Ἐν γένει οἱ μεγάλοι καὶ πυκνοὶ πληθυσμοὶ παριστῶσι τὸ διπλοῦν συγχρόνως φαινόμενον τῆς μείζονος ἐπιστημονικῆς ἅμα καὶ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Διότι ἔχουσι καὶ αἱ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅπως καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, διττὴν ἀνάγκην διαιρέσεως ἅμα καὶ συγκεντρώσεως. Ὡς εἶναι δὲ πρόδηλον, ἐν μικροῖς καὶ ἀραιοῖς πληθυσμοῖς ἀμφοτέραι αἱ ὀψεις αὐταὶ τῆς τελεσιουργοῦ ταύτης ἀνάγκης μικρὰν σχετικῶς ὑπόσχονται ἐπίδοσιν ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἡ διευκόλυνσις τῆς συγκοινωνίας ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τῶν ἄκρων συνεπειῶν τοῦ προκειμένου νόμου, ἐντεῦθεν ὁμῶς δὲν ἐπήγαγεν ἀκύρωσις, ἀλλὰ μετὰθεσις ἀπλῶς τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, 1 Δεκεμβρίου 1874.